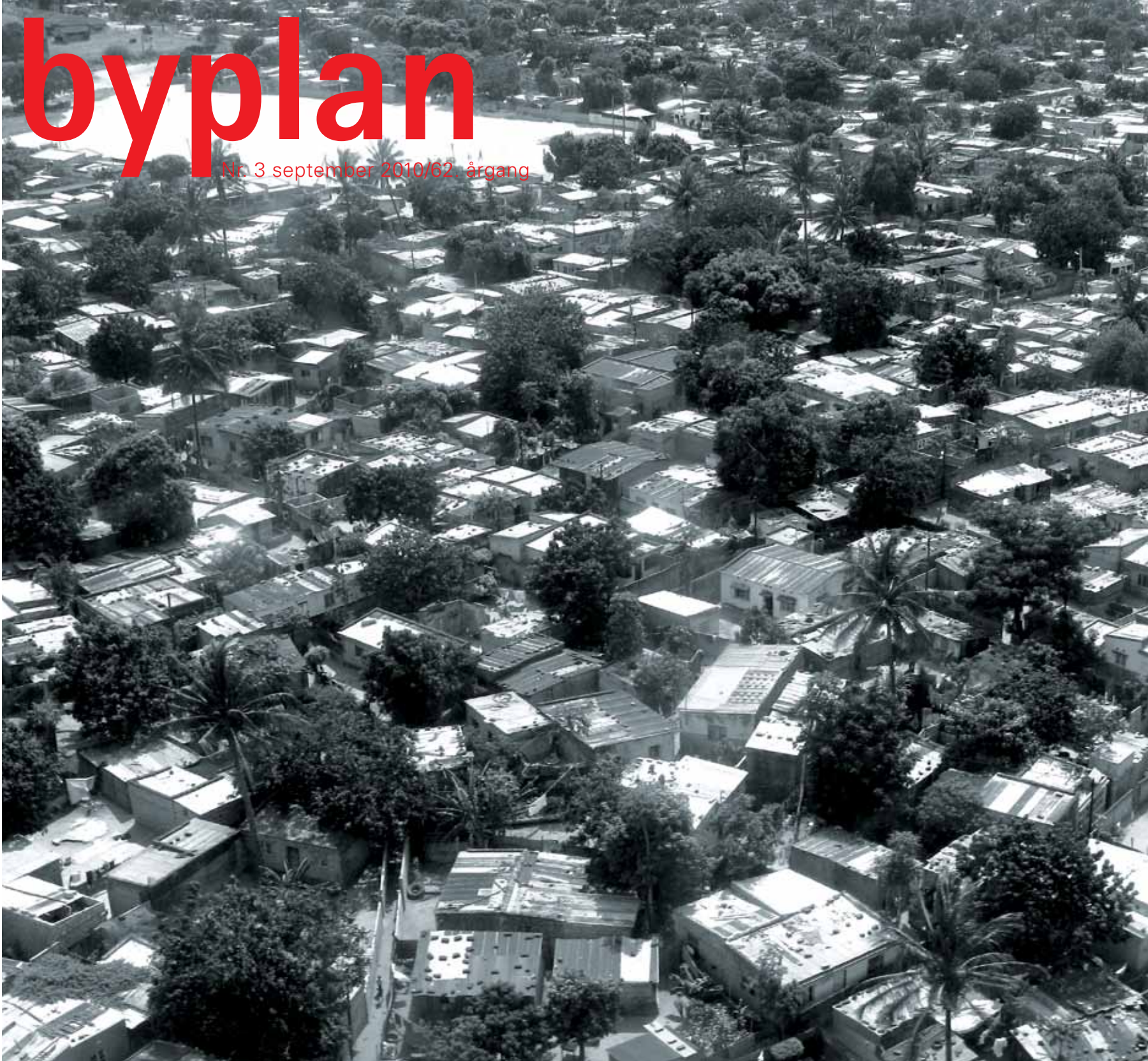

byplan

Nr. 3 september 2010/62. årgang

byplan

Nr. 3 september 2010/62. årgang

byplan

Udkommer med 4 numre om året

Redaktion

Dennis Lund (ansvarshavende)
Christina Hoffer
Christina Lohfert Rolandsen

Redaktionsudvalg

Dennis Lund, Peer Frank, Ellen
Højgaard Jensen, Christina Hoffer,
Niels Østergård, Christina Lohfert
Rolandsen, Erik Abitz

Redaktionsudvalget udpeges af
Dansk Byplanlaboratorium og FAB
(Foreningen af Byplanlæggere)

Redaktionsadresse

Dansk Byplanlaboratorium
Gry Christophersen
el. Vibeke Meyling
Nørregade 36,
1165 København K
Tlf.: 33 17 72 70
Mail: vm@byplanlab.dk

Abonnement i Danmark

Årsabonnement i 2010: 580 kr.
inkl. moms og porto.
Pris for udenlandske abonnenter
henvendelse til sax@byplanlab.dk

Grafisk tilrettelæggelse

Gry Olivia Christophersen

Forsidebillede

Jørgen Eskemose Andersen
Luftfoto: Maputo, Mozambique

Bagsidebillede

Lars Berg Møller

Ekspedition

Dansk Byplanlaboratorium
Eva Josephsen
1165 København K
Nørregade 36

Tlf.: 33 13 72 81
Mail: db@byplanlab.dk

Tryk

Handy-Print A/S

ISSN 0007-7658

Oplag

870

Sigtede artikler står for forfatterens regning, usigtede for den ansvarshavende redaktors regning

BYGNINGSARV

Vi aktiverer by- og bygningsarv til gavn for borgere, samfund og erhvervsliv. ANALYSE — PROJEKTER — FORMIDLING

Læs mere på bygningсарv.dk

INDHOLD

Leder: Hvorfor male fanden på væggen? 2
Dennis Lund

Planstafetten 4
Dennis Lund

Begrebet "i princippet som vist..." dømt ude 8
Arne Post

Fugl danmarkskort phoenix 11
Lars Berg Møller

Landskabet som del af kommuneplanlægningen 16
Sille Christiane Linnet, Per Stahlschmidt og Maria Rask

Områdeudpegningernes effekt på landskabet 26
Anne Lise Dall, Suzi Fuglsang Lynn-Pedersen, Jakob Blohm Poulsen og Jørgen Primdahl

Klimatisk mangfoldighed i byen 32
Jakob Strømmand-Andersen

Mahotas - et boligområde i Maputo under transformation 37
Silje Erøy Sollien og Jørgen Eskemose Andersen

Greve Midtby og forstaden 42
Jens Kvorning og Søren Møller Christensen

DB 48

LEDER

HVORFOR MALE FANDEN PÅ VÆGGEN? - HAN HÆNGER DER ALLEREDE!

Spørger man fagfolk om fremtiden inden for deres fag, svarer de ikke sjældent, lige som politikere gør, ved at bruge Storm P's lille undvigende sentens: "Det er svært at spå, især om fremtiden." Herved glider de (uelegant) af på spørgsmålet. Men fagfolk burde vel kunne sige noget om den del af verden, de nu beskæftiger sig med. Men de gør det helst ikke, for tænk hvis de tog fejl... så er man vel en dårlig fagmand? Ikke i mine øjne. For mig at se er man betydelig ringere, hvis man helt undviger et svar eller slet ingen mening har. Og netop fravær af meninger både om faget og fremtiden har i alt for lang tid været fremherskende blandt byplanfolk.

Årsagen hertil er flere: Én synes at være, at hovedparten af standen er blevet gjort til avancerede HK-medarbejdere i alle de offentlige forvaltninger. Standen er havnet i den situation, fordi bureaukratiet og myndighedsudøvelsen har kvalt den. Og en medvirkende årsag er, at planloven - via ministeriets embedsmænd - er blevet udråbt til verdens bedste planlov. Dette har betydet, at hele myndighedsvirksomheden tilsyneladende hvilede på sikker grund, og at man som plansnedker og/eller -administrator blot kunne henvise til loven, thi herom var der

ingen tvivl. Men det betyder blot, at man sætter planarbejdet på autopilot og undlader at tænke selv i hverdagen, hvad en lille artikel om lokalplansagen fra Fredensborg levendegør inde i bladet.

Men vi er også kommet på afveje med at tænke selv, da faget - her anført af Dansk Byplanlaboratorium - de sidste 5-8 år har lanceret byplanlægning som en politisk sag. Selvfølgelig er faget politisk, men ikke mere end så meget andet. Økonomi er også politisk, men alligevel findes der fagøkonomer. Faget er til politisk diskussion og beslutning, eftersom det hovedsagelig beskæftiger sig med offentlige anliggender, og er et medvirkende redskab i samfundsstyringen. Men det er noget vrøvl at betragte faget som rent politisk i den forstand, at alle kan give deres besyv med, og at alle ved lige meget om planlægning; vi er alle planlæggere, ligesom vi alle er "pædagoger", fordi vi har børn. At udlægge faget på denne vis er at kaste håndklædet i ringen og miste sin faglighed.

Og fagligheden er yderligere kommet på prøve, fordi faget det sidste årti har søgt udbredelse til de yderste af samfundets

“...hovedparten af standen (red:byplanfolket) er blevet gjort til avancerede HK-medarbejdere i alle offentlige forvaltninger.”

kroge. Faget søger at inddrage ethvert aspekt af tilværelsen fra de største klimaproblemer med vandstigninger, storme og CO₂-udslip, via grønne regnskaber og sparepærer til investeringsanalyser, transportøkonomi, antropologi, socialt belastede boligområder og skiltedesign. Når vi hertil lægger et meget indviklet lag af jura fra planloven, organisationsvirvaret i kommunerne, kommunikationsstrategi og borgerdeltagelse, så er den fysiske planlægger på det nærmeste altfavnende. Det giver ingen profil, og det spreder i stedet for at samle. I fagets selvopfattelse ligger en alvorlig forhindring.

Og endelig har faget mistet i faglighed over de sidste 10 år, fordi der næsten ikke findes private planlægningskonsulenter mere. De er mere eller mindre trukket over i offentlige jobs eller har slået pjalterne sammen med store ingeniørfirmaer, hvilket har korrigeret fagets profil betragteligt, således at svenske tilstande er på vej.

Tabet af faglighed kan man få bekræftet ved at gennemse de sidste mange årgange af BYPLAN. En af de store forskelle på dengang og nu er den helt fraværende debat om planlægning.

Ingen siger noget. FAB siger ikke noget, enkelt-planlæggere debatterer ikke, og de offentlige planlæggere tør ikke sige noget pga. arbejdspladsen, eller måske fordi de er med i et projekt, som støttes af Realdania. Og forskerne lever ikke længere af at være uafhængige og kritiske. Nu om dage skal alt være konstruktivt, positivt og velmenende, således at de "uegennyttige" fonde kan drysse milde mønter ned over ens forskning og overlevelse. Forskningen er en pantsat bondedreng.

Mit bud er, at det årti vi har taget hul på meget vel kan blive én lang gravskrift over den gedigne danske planlægning, hvis faget ikke tager sig alvorligt sammen. I mindre kredse har jeg luftet denne tanke før, men siger det gerne højt. Jeg kan kun håbe på, at finanskrisen vil vare ved en rum tid endnu og dermed give tid til eftertanke, således at der kan ske en vækkelse iblandt byplanfolket, som landet over givetvis gør sit bedste, men det rækker desværre ikke. Jeg mindes et 15 år gammelt satireprogram i TV med skuespilleren Peter Schröder, der i et kort øjeblik toner frem på skærmen, presser ansigtet helt ind i stuen og råber ud til familien Danmark: "Det er fan'ne uhyggeligt, du!"

Dennis Lund

P L A N S T A F E T T E N

REALDANIA-DEBATTEN

À PROPOS "KAMPEN OM INVESTERINGERNE!"

Af Dennis Lund

Politikens spørgeskema

Med den tyngde Realdania har inden for dansk arkitektur og planlægning, er det svært helt at undslå sig, når nu proppen er hoppet af flasken, og debatten om fondens virke har været markant over sommeren. Men i første omgang undveg jeg det spørgeskema, som dagbladet Politiken havde sendt mig angående Realdanias virke og magt. Jeg flygtede i stedet til de svenske skove og malede falun-rød slamfarve på bygning efter bygning i en næsten konstant bevægelse, som gav mig en eksistentiel ro og en tiltrængt ensomhed. Som "hængerøven" i Anders Lund Madsens aftenshow O...oorkede jeg ikke lige op til sommerferien at skulle tage stilling. Jeg synes det var for kompliceret og flertydigt – og måske også for vanskeligt til at gøre op i et spørgeskema. Den holdning har jeg egentlig fortsat, men debatten er alligevel svær at ignorere.

Til oplysning for de der ikke læste med i dagbladet Politiken, kan man sige, at bladets spørgeskemaundersøgelse, blandt flere hundrede arkitekter, gav til resultat, at et flertal så med tilfredshed på, at Realdania findes, men at Realdania har for stor

magt, og at man generelt ikke er meget for at kritisere fonden, da hovedparten af arkitektstanden på en eller anden måde har berøring med Realdania-projekter. Spørgeskemaerne udmøntede sig i nogle artikler fra dagbladets journalister, samt nogle svar/interviews fra Realdania og enkelte andre reaktioner. Noget der gik for sig, mens det meste af Danmark var i badeland.

Pro et contra

Hvis man på afstand skal tage kvadratroden af det sagte (via artiklerne i Politiken), må man notere sig, at der fortsat er mange arkitekter, der tydeligvis er "afhængige" af Realdanias pengetank og derfor mener at kunne blive ramt på brødet, hvis de udtaler sig for negativt. Således opfatter de det i hvert fald selv. Modsat siger Realdania, at det er helt fordrejet, idet man aldrig har trukket sig fra et projekt på grund af kritik. I ledelsen forstår man simpelthen ikke denne angst.

Kritikken mod Realdania går også på den "smalle" arkitektoniske synsvinkel, som man i mange projekter forsøger at trumfe igennem og på, at de parter, som arbejder sammen med Realdania,

ikke altid føler sig godt behandlet. Desuden er der en mere vag eller generel kritik af, at Realdanias mange penge indirekte lægger et meget stort pres på alle og enhver, hvorfor Realdania næsten får en myndigheds beslutningskompetence.

Og endelig er kritikerne betænkelige ved den sammenblanding, der er/kan være mellem det filantropiske og det forretningsmæssige formål i fonden, idet nogle projekter over lang tid gerne skulle tjene sig selv hjem, mere eller mindre.

Realdania afviser stort set alle "anklager", dels med henvisning til, at hvis det stod så galt til, ville beskeden ad omveje gå til bestyrelsen, som herefter ville korrigere sig selv og ledelsen, thi formålet for fonden er almenvællets bedste inden for arkitektur og planlægning. Man har naturligvis øje for, at de mange penge efterlader en del magt, men at denne magt formelt er styret gennem de mange medlemmer, det store repræsentantskab og til daglig er spredt på mange kompetente medarbejdere, hvorfor topstyringen fra ledelsens side ikke har et omfang, som det antydes via artiklerne og de cases, som understøtter påstandene.

”... der står en stand over for en fond, og de synes ikke at kunne nå hinanden via Politikens artikelserie ...”

Konklusionen er, at der står en stand over for en fond, og de synes ikke at kunne nå hinanden via Politikens artikelserie eller mellemkomst, hvad der måske ej heller var hensigten.

Magt er magt

Man kan ikke skille penge og indflydelse ad. Penge giver magt. Og i en dansk kontekst er Realdania en stor pengetank og påvirker givetvis også nogle projekter betydeligt. Men det danske sindelag bygger som bekendt på Grundtvig, andelsbevægelsen, det lille bondesamfund, janteloven og ligemageriet via velfærdsstatens forskrifter. Hvis dette er målestokken, så laver Realdania rod i demokratiprocesen – givetvis. Men går man ud i den store verden og ser på de helt store økonomiske spillere, der ikke en gang melder sig direkte og offentligt ind i kampen, men styrer, på helt anden vis, med deres enorme økonomiske muskler, så kan man billedlig talt sige, at hvis Rigshospitalet svarer til en stor økonomisk forretning, så svarer Realdania til 2-3 kuvøser på neonatalafdelingen. Hvorfor tror I ellers, at et par af de store finanshuse kan skabe en finanskriser og spekulere i det engelske pund, så den eng-

elske nationalbank næsten må gå på røven? Svaret på magtspørgsmålet er: Ja, Realdania har stor indflydelse, men det er langt fra noget, der rykker den nationale balance, heller ikke om den skulle overtage By- og Landskabsstyrelsens rolle, som i dag er et rent ekspeditionskontor bemandet af djøf'ere. Måske ville det være en fordel at privatisere styrelsen? Vores tillid, vores tryghed og vores retfærdighedssans har vi som danskere i alt for høj grad deponeret i den offentlige sektor, som har lavet et kafkask bureaukrati, hvor meget er uigennemsigtigt, og hvor der hver eneste dag sker små og større "fejltagelser"; her er folk ikke bedre mennesker, og der er mange små uklare transaktioner. Måske skulle vi hellere være på vagt over for dem, der er sat til at passe på os allesammen? Gør de deres arbejde ansvarligt og kvalificeret? Kritikerne vil sige, at det offentlige virke eller uvirke jo ikke afhjælper Realdanias gøren og laden. Jo, det gør, thi Realdania har ikke sagt, at den ville dele sol og vind lige, således som det offentlige i nogen udstrækning har en forpligtigelse til. Realdania har lov til at forfægte sit eget mål, men selvsagt gøre det i en urban tone og på anstændig vis. Det kan måske se lidt udemokratisk

ud for den almindelige borger, men man kan jo ikke stemme sig til, hvordan Amalienborg skal renoveres. Det har vi i 90'ernes begyndelse set alt for meget af i forstadens betonrenoveringer.

Hvordan anvendes magten?

”Der går ikke røg af en brand uden, at der er ild i den” (Grundtvig). De forskellige eksempler på Realdanias magtmisbrug, overstyring eller hvad man vil kalde det, kan muligvis ikke bevises, men de er givetvis tæt på sandheden. Selv kender jeg også til nogle eksempler, der understøtter et billede af en uhensigtsmæssig måde at forvalte magten på. En ting er at have magt, men den der vitterlig har magt, er også i stand til at afgive den og lade omgivelserne spille med. Hertil er Realdania ikke nået. Hertil er den intellektuelle kapacitet i Realdania ikke tilstrækkelig og den empatiske ballast ikke udviklet nok, således at man i enhver situation kan undgå at forulempe sine omgivelser. Her har Realdania meget at lære endnu!

Projekterne

Magtens genstand er projekterne. Det er projekterne, der kæmpes om. Her er mit synspunkt,

”ja, Realdania har stor indflydelse, men det er langt fra noget der rykker den nationale balance, heller ikke om den skulle overtage By- og Landskabsstyrelsens rolle, som i dag er et rent ekspeditionskontor bemannet med djøf’ere.”

at selv om midlerne ikke legitimerer målet på nogen måde, så er Realdanias projekter inden for arkitektur, planlægning, landskab og bymiljø af særdeles stor betydning for hele landet. Især i en tid, hvor pengene er små og kommunerne hverken har tid, midler eller forstand på at hæve overliggeren, fordi institutionspladser, kontant-hjælpsmodtagere, kloakanlæg og hjemmepleje har førsteprioritet. Her er Realdania med til at højne standarden nu og her, uden at man skal bilde sig ind, at det er en effekt, der over tid vil smitte af på det generelt set middelmådige kommunale niveau. I så godt som alle projekter tror jeg, at Realdania gør en forskel til det positive:

Landskabsplejen med herregårdene i spidsen, de kulturhistoriske juveler med Kronborg, Trekroner og Amalienborg. De mange og skarpe indspil til havneudviklingerne rundt omkring, et område i byerne, som havde haft en svær gang på jord, hvis kommunerne skulle have klaret opgaven alene. Og bidragene til de store kunst- og kulturhuse, Ordrupgård og ikke mindst i musikhuset i Ålborg, hvor hele det nordlige udkants-Danmark kan få mere end brød på bordet. Og ikke at forglemme oprettelsen af de forskellige forskningscentre,

som i meget høj grad har fået totalt frie hænder, efter at ansøgningen var indleveret. Og sidst men i planlægningsmæssig sammenhæng ikke mindst Plan 09, som blev gennemført i et meget selvstyrende sekretariat, hvad kommuner og andre medspillere næppe kan kritisere. (Hvis man vil tænke ondt, kan man naturligvis tilføje, at Realdania dels ikke har så megen indsigt i de forskningsprægede projekter, og dels at resultaterne ikke øver umiddelbar indflydelse i gadebilledet de første år; derfor kan man tage lidt mere afslappet på medstyringen her.)

Pengetanken

Personligt håber jeg på, at Realdania vil virke i mange år endnu, fordi dens fokus på arkitektur, planlægning og bymiljø på sin vis er den ”dagligstue”, vi alle skal opholde os i, vedligeholde og udvikle. Det er her, vi skal finde os tilrette, og herfra vi skal udøve alle vores gøremål. Det fysiske miljø er en del af vort ansigt udadtil. Det er denne dagligstue, som ikke siden Chr. D. 4. har fået en ordentlig renovering. Men netop af denne grund forstår jeg ikke, at artikelserien helt har undladt at pege på det allervigtigste emne: Pengetankens

størrelse. Det er egenkapitalen, der skal forrentes og dens afkast som skal komme ”dagligstuen” til gode. Derfor er det ufatteligt, at ingen har diskuteret, hvordan Realdania kunne miste hen ved halvdelen af sin egenkapital ved finanskrisens start? Selv om alle andre også har lidt store tab, så er det få, der i den grad har sat penge overstyr som Realdania. Det skyldes formentlig en meget ringe formuepleje og et alt for stort engagement i Danske Bank. Også her kunne Realdanias bestyrelse/ledelse lære meget af de største spillere fx Goldmann Sachs. De røde tal på bundlinjen er måske også en af årsagerne til, at flere Realdania-projekter skal drives på forretningsmæssige vilkår i fremtiden? Hvad man mister på gyngerne

Fortsæt debatten ved Byplanmødet den 7. oktober. Tak for ordet!

Dennis Lund giver næste gang planstafetten videre til Anne Mette Boye og Trine Skammelsen fra Metopos By- og Landskabsplanlægning, hvis artikel vil omhandle byliv og midtbyudvikling.

Dennis Lund, Arkitekt MAA, Byplankonsulent

BEGREBET

”I PRINCIPPET SOM VIST ...”

DØMT UDE

Landsretsdom kræver fysisk lovliggørelse i en sag, hvor en boligblok er placeret uden for byggefeltet. Samtidigt underkendes en ”lovliggørelseslokalplan” på grund af manglende planlægningsmæssig begrundelse.

Af Arne Post

Sagens hovedtræk

”Bebyggelse skal opføres i princippet som vist på planbilag 5.” – Hvem af os, der har arbejdet med lokalplaner i mange år, har ikke skrevet noget lignende for at indbygge fleksibilitet i planen. Og måske endda skrevet ”i princippet som vist på den retningsgivende bebyggelsesplan” for at øge fleksibiliteten.

Sådanne formuleringer og tolkningen af dem i praksis er centrale i en dom, Østre Landsret afsagde den 11.05.2010. Domsudskriftet¹ på 77 sider giver en grundig gennemgang af en interessant - men for de implicerede mindre spændende – sag.

Den daværende Fredensborg-Humlebæk Kommune vedtog i 1997 lokalplan F 31, der blev revideret flere gange, senest i 2005. Lokalplanen åbner bl.a. muligheden for tæt-lav boligbyggeri i to etager ”i princippet som vist” på et kortbilag i delområde III, samt umiddelbart øst herfor - og

neden for en skråning - nogle rækkehuse i delområde IV.

De lavt beliggende rækkehuse blev solgt nogenlunde samtidigt med den seneste revision af lokalplanen. Da byggermulighederne i delområde III blev udbudt til salg, varierede tilbuddene mellem godt 21 og godt 40 mio. kr. Det indgik i udbudsbetingelserne, at tilbudsprojekter, der var i strid med lokalplanen, ville blive bedømt som ikke-konditionsmæssige. Kommunen solgte til højstbydende, og det indgik i købsaftalen, at bebyggelse skulle ske i overensstemmelse med lokalplanen. Også senere blev det fra kommunens side tilkendegivet, at der ikke kunne forventes givet dispensationer.

Allerede dagen efter at købsaftalen var indgået, sendte køber et revideret projekt, som indeholdt flere boliger, og hvor en del af bebyggelsen, blok 5, blev placeret delvist uden for byggefeltet. Afstanden til skel mod rækkehusene blev herved ændret fra 16 m til 8 m, og blok 5 blev placeret på

toppen af skråningen. Kommunen vurderede, at projektet trods dette var i god overensstemmelse med lokalplanen, og meddelte byggetilladelse. Samtidigt blev godkendt en udjævning af terrænet og opførelse af en støttemur (der senere viste sig at blive mere end 2 m høj) tæt på skel mod rækkehusene.

Umiddelbart efter at byggeriet var påbegyndt, klagede ejerne af rækkehusene i delområde IV til kommunen. Klagerne blev afvist, idet kommunen vurderede, at det godkendte byggeri ”i princippet” var placeret som angivet i lokalplanen. Grunden til at bebyggelsen i område III skulle placeres ”i princippet” som vist på kortbilaget var bl.a. for at give mulighed for en lidt ændret placering af de enkelte boligblokke, for under projekteringen at kunne tilpasse bebyggelsen mest hensigtsmæssigt til de store terrænforskelle i området. I januar 2007 lagde ejerne af rækkehusene sag an mod kommunen. Det medførte i første omgang, at kommunen fik foretaget en advokatundersøgelse,

der bl.a. konkluderede, at byggetilladelsen ikke var i overensstemmelse med lokalplanen. I advokatundersøgelsen blev der refereret til en ombudsmandsudtalelse, som anerkendte, at der i et konkret tilfælde kunne ske en afvigelse på 2-3 m, men denne præciserede samtidig, at en væsentlig afvigelse ville kræve dispensation. (Der er refereret til udtalelsen i den kommenterede planlov², hvor det konstateres, at retningslinjer med kompetencenormer ikke giver kommunalbestyrelsen en videregående dispensationsadgang end fastsat i § 19.)

I advokatundersøgelsen blev der redegjort for mulighederne for henholdsvis en retlig og en fysisk lovliggørelse, hvor en retlig lovliggørelse blev anbefalet som det mindst indgribende. Fredensborg Byråd fulgte denne rådgivning, og vedtog (ved et flertal) i 2009 et lokalplantillæg, som tog sigte på at lovliggøre boligblokkens placering.

Dommen

Landsretten fandt det godtgjort, at både forskydningen af blok 5 og opførelse af støttemuren medførte betydelige gener for sagsøgerne, navnlig i form af forringet udsigt og indbliksgener, samt at generne oversteg hvad sagsøgerne måtte forvente ud fra lokalplanen. Under disse omstændigheder fandt landsretten, at byggetilladelsen ville have krævet dispensation, og derfor var ugyldig.

Blok 5 med 4 ubeboede boliger til venstre og sagsøgernes rækkehuse til højre. Foto: Allan Nørregaard, Frederiksborg Amts Avis.

Landsretten lagde endvidere til grund, at der ifølge tilkendegivelser fra kommunen ikke havde kunnet forventes givet dispensation, at den nabo-retlige tålegrænse var overskredet, og at økonomiske hensyn har haft afgørende betydning for vedtagelsen af tillægget til lokalplanen. Tillægget blev derfor tilsidesat som ulovligt.

Efter en afvejning af på den ene side bl.a. værdispildsbetragtninger og samfundsøkonomiske interesser og på den anden side de væsentlige udsigts- og indbliksgener, der er påført sagsøgerne ved byggeriet, fandt landsretten, at lovliggørelse skal ske ved fysisk lovliggørelse. Landsretten tillagde det her betydning, at kommunen ikke havde valgt at standse byggeriet, hverken da der blev klaget umiddelbart efter byggeriets påbegyndelse, da resultatet af advokatundersøgelsen forelå, el-

ler da sagsøgernes advokat skrev til kommunen herom. Hvis det var sket, kunne værdispildet have været begrænset.

Dommen kom således til at lyde på, at kommunen blev forpligtet til at udstede påbud til ejeren af blok 5 om fysisk lovliggørelse samt at betale 900.000 kr. i sagsomkostninger til sagsøgerne.

Refleksioner

En kommunal medarbejder sagde i sin vidneforklaring, at "retningsgivende bebyggelsesplan" er et alment kendt begreb, der også bruges i andre kommuner, og er blevet benyttet med større afvigelser, end der var tale om her. - At brugen er udbredt, bekræftes af en igangværende undersøgelse af lokalplanlægningen i Danmark³. Men dommen bør medføre, at sådanne upræcise be-

greber ikke fremover anvendes i lokalplaner. Samt, at sådanne begreber, der findes i mange gældende lokalplaner, ikke opfattes som om de giver kompetence til at godkende væsentlige afvigelser fra lokalplanens bestemmelser.

Efter de afgivne forklaringer lagde landsretten til grund, at hensynet til sagsøgerne (naboerne) ikke var blevet inddraget i overvejelserne, hverken ved ændring af projektet, i forbindelse med udstedelse af byggetilladelsen eller under byggeriet. - Mon ikke mange af os, der har arbejdet med byplanlægning i praksis i mange år, har været i en situation, hvor vi – af forskellige årsager – har fokuseret på "projektet", og ikke fået foretaget den afgørende helhedsbetragtning? Og bagefter søgt at klare det med, at lokalplanen åbnede mulighed for projektet, uanset om det havde uheldige virkninger? For selv hvis den "retningsgivende bebyggelsesplan" havde åbnet mulighed for placering af blok 5 tæt på de lavere beliggende rækkehuse, burde kommunens Plan- og Byggesagsforvaltning – som sagsøgernes advokat pegede på – med sin faglige baggrund og erfaring have set problemet.

Det er også værd at bemærke, at landsretten har lagt til grund, at den naboretlige tålegrænse er overskredet. Det skal ses i relation til, hvad lokalplanen gav grundlag for, og det blev ikke tillagt vægt, at kommunen argumenterede med, at det skrå højdegrænseplan efter bygningsreglementet ikke var overskredet.

Et interessant aspekt er også, at tillægget til lokalplanen blev kendt ugyldigt, idet økonomiske hensyn har haft afgørende betydning for vedtagelsen. Det imødekom en påstand fra sagsøgerne om, at der ved vedtagelsen af lokalplanen var varetaget et ulovligt formål, idet der ikke er en planlægningsmæssig begrundelse for beslutningen, således som planloven kræver. Og så er det godt at få konstateret, at en kommune ikke uden videre kan klare en fejl ved at lave en "lovliggørelseslokalplan". Dommen handler om en konkret sag, og beskæftiger sig ikke med muligheder for retlig lovliggørelse i andre situationer, fx hvor betydelige værdier vil gå til spilde ved fysisk lovliggørelse⁴. Værdispildet er af betragtelig størrelse i sagen om blok 5. Men landsretten har som nævnt tillagt det betydning, at kommunen kunne have standset byggeriet på et tidligere tidspunkt, hvor man burde have indset, at lokalplanen ikke gav grundlag for en så stor forskydning af bygningen til ulempe for naboer – og hvor værdispildet ville have været væsentligt mindre.

Fortsættelse følger?

Den 18.05.2010 kunne man i Frederiksborg Amts Avis (der fra starten har givet sagen en god dækning) læse, at Økonomiudvalget i Fredensborg Kommune på et møde aftenen før ikke havde taget stilling til, om dommen skulle ankes. Af en pressemeddelelse fremgår det, at kommunen har fyret sin advokat på sagen, og i stedet antaget en

advokat fra Kammeradvokatens kontor, at Økonomiudvalget på et ekstraordinært møde den 3. juni vil træffe afgørelse i sagen, og at kommunaldirektøren i samråd med borgmesteren skal træffe beslutning om de personalemæssige konsekvenser af dommen.

Et lærerigt eksempel på, at en meget almindelig – men upræcis - lokalplanbestemmelse kan få store konsekvenser.

Arne Post, Arkitekt MAA

1. Domsudskriftet kan ses på:

<http://fredensborg.dk/files/Fredensborg.dk/ESDHT-est/Økonomiudvalget/2010/Maj/Økonomiudvalget/126%20-%20Dom%20i%20sagen%20om%20Slotshaven/3243598.PDF>

2. Lov om planlægning, Anne Birte Boeck, 2. udgave, side 212.

3. Lokalplanlægning i Danmark 2009-2011, Arne Post et al, side 51. Se: <http://vbn.aau.dk/fbspretrieve/19777878/2010-02.pdf>

4. Et eksempel er nævnt i Lov om planlægning, 2. udgave, side 374. Et andet eksempel er Landsrettens og Højesterets afgørelser i Bilka-sagen.

FUGL DANMARKSKORT PHØNIX

Danmark er midt i et kvantespring fra en selvforståelse som centre og yderkanter til en erkendelse af en polycentrisk helhed. Visionen kræver fokus på delidentiteter og evnen til planlægning med naboen om at udgøre noget, der er større end den enkelte kommune eller region.

Af Lars Berg Møller

Hun sagde Ja!

Vores nye planminister sagde på Øresundstinget 2010 så godt som ja til at medtage Skåne på sin næste Landsplanvision. Pause - "En meget spændende ide" - Pause. Hun sagde ikke noget som helst "automatisk" om, at det jo var kommunernes opgave at planlægge – hendes ord og udtryk må tolkes som en anerkendelse af perspektiverne i et nyt samlet verdensbillede – og at det giver mening at danne en samlet overordnet forståelsesramme. Den svenske minister gav hende lov - på stedet.

Hele Danmark på danmarkskortet

Skåne skal af hensyn til Øresundsregionens og dermed Østdanmarks vigtige udviklingsmuligheder på danmarkskortet igen, men det skal nord-, syd- og vestdanmark også, da en ny helhedsforståelse er afgørende for fortsat kreativitet og

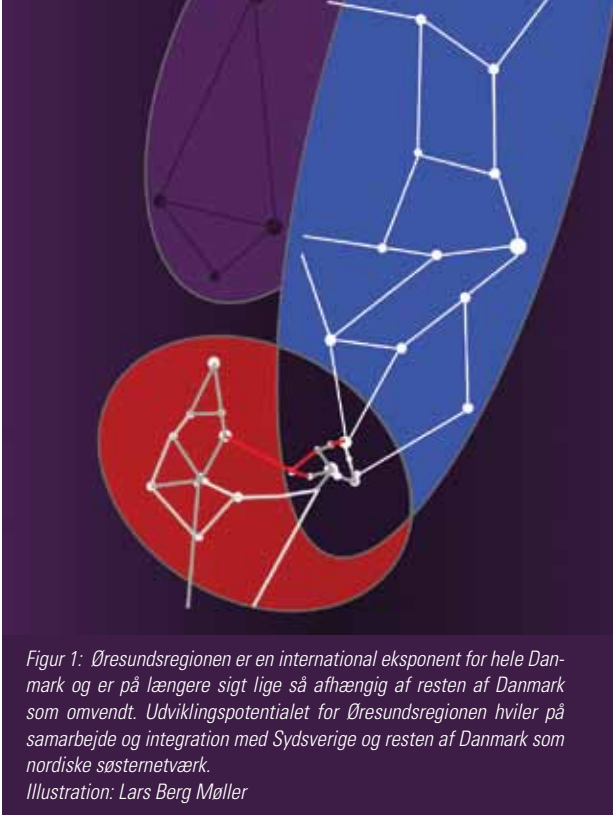
udnyttelse af iboende potentialer til skabelse af international og global succes.

Fugl Phønix – danmarkskortet brænder

Det strategiske danmarkskort er over 2 Landsplanperioder gået til grunde. Den statslige tradition for at have en ramme, der viser os som en enhed, er væk. Vi har kasseret det gamle magtforhold, og vores far har lagt ansvaret over på os om selv at erkende en ny enhed. Kommuner og regioner er skilt ad. Alene. Øresund eller provinsen. Center eller udkant. Offer eller vinder. Den herskende utryghed hviler på: Mig selv først.

Naboen først

Strategisk planlægnings største enkeltstående udfordring er "Naboen". Der er altid krise og smerte, og alt håb er ude lige før et paradigmeskift. Det viser sig, at det var den måde vi så på os

Figur 1: Øresundsregionen er en international eksponent for hele Danmark og er på længere sigt lige så afhængig af resten af Danmark som omvendt. Udviklingspotentialet for Øresundsregionen hviler på samarbejde og integration med Sydsverige og resten af Danmark som nordiske søsternetværk.
Illustration: Lars Berg Møller

selv, der gav problemerne – at vi ikke er konkurrenter eller dyr i krig – men at vi er mennesker, der ønsker at skabe – og at vi hænger sammen – at de andre også er bange for at blive slået ihjel eller glemt – at vi gerne vil anerkendes for vores særlige kvaliteter - og være skabende - sammen med naboen.

Den afgørende fordel af et nyt helhedsperspektiv på Danmark er frigivelsen af store kreative ressourcer til nyskabelse. Hvad kan Vestdanmark anbefale af investeringer i Østdanmark for at skabe en stærkest mulig helhed - og vice versa.

Fra poler til polycentrika

Byer er ikke længere løsrevne hierarkisk inddelte poler. De er identitetsgivende eksponenter for de iboende egenskaber i "oplandsområderne", og det er vigtigt, at de større byer eksponerer og

“Den statslige tradition for at have en ramme, der viser os som en enhed, er væk.”

sætter de samlede kvaliteter i deres fundamentale opland i spil i et nyt fællesje og glæde over samlet lokal identitet, der har national betydning. De bymæssige områder skal lære sig ydmyghed, kærlighed og afhængighed overfor det som de er expopunkter for. På den måde vil der skabes stort ejerskab til en ny inkluderende bymodel for Danmark, selvom den ikke kan love alle små byer en svømmehal, et indkøbscenter eller et internationalt teater.

Identitet, vision og egenskaber

Det er afgørende for succesfuld gruppedynamik, at kommuner og regioner kender sig selv, kan sætte sig i spil og spille en rolle i en større gruppe. Hvem er jeg? Hvad er mit speciale? Hvad vil jeg gerne skabe?

Det er selvglæde, kreativitet og de enkelte egnes iboende motivationer for skabelse og udvikling af egenskaber og potentialer, der skaber liv og vækst. Der kan flyttes statslige institutioner og laves kørselsfradrag, men det er grundlæggende ligegyldigt i forhold til selvglæde, og lysten til at vikle det ud som man har potentialerne til. Det gælder uanset, om man taler om det enkelte menneske, eller det samfund vi planlægger for.

Ydersider og global samfundskompetence

Lemvig mod vest med det smukkeste museum for religiøs kunst eller Hvide Sande med en blomstrende byudvikling som turistknudepunkt er ikke en udkant. Det kan ikke erstattes eller findes i Århus eller København. Det er rigtigt, at det ligger på ydersiden af de økonomiske synergirum, som de større byer danner. Men hvis ikke vi havde ydersider, og noget der ligger ubeskyttet, alene, på egne vilkår og i kontakt med større spørgsmål og med adgang til inspiration for det, der foregår indenfor, så ville det indenfor sygne hen og dø. Ydersiderne er indersidens rødder.

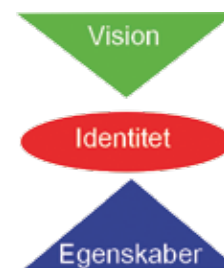
Danmark er – også planlægningsmæssigt – et højt udviklet samfund, og at vi kan introducere en by- og samfundsmodel, der læner sig op ad universelle love for menneskelighed – kan endnu ikke eftergøres i noget andet land. Helhedserkendelsen er en del af brændstoffet til dansk identitet i Nordisk/Europæisk sammenhæng som *Portae Nordicae* – ”portalen der samler, integrerer unika og skaber en ekspanderende helhed”.

Phønix letter af asken

Det nye danmarkskort skal tegnes både med

indsigt, overblik og med lokalt ejerskab. Det skal have som vision at samle alle dele af væsenet Danmark i en meningsfuld helhed. Landsdele, regioner, kommune-fællesskaber og enkeltkommuner skal – først alene – og så sammen – svare på: Hvilke nationale og internationale kvaliteter og muligheder vil Danmark mangle uden os?

De 12 unikke dele af Danmark, som danner grundlag for helheden, hviler i en syntese mellem organiseringen i kommuner og regioner og de igangværende diskussioner om selvforståelserne, bystrukturerne og infrastrukturvisionerne i de

Figur 3: I Bynetværk Danmark, er det et helt afgørende fundament for skabelse af helhed og synergi, at den enkelte kommune og dens byeksponent i det samlede netværk kan identificere sig på baggrund af uerstattelige iboende egenskaber. Illustration: Lars Berg Møller

kommunale og regionale udviklingsovervejelser. Men den hviler også i, at der er, og skal være en anden helhedsbetragtende netværksstruktur end den hedengangne A-B center tankegang mellem København og Århus, der har efterladt mange i en lammende udkantsfornemmelse. Uanset om Skåne via Euroregion Oresund eller de tre nordtyske kredse i Euroregion Sønderjylland-Slesvig skal kaldes 'det danske unikaområde nr. 12,13 eller 14', er det centralt at medtage deres selvstændige bidrag til, og betydning for den danske helheds erkendelse.

Vestdanmark fra Hvide Sande til Mols

De "brændende kort" der nu er fortid, har på lidt unfair vis sendt Østjylland ud af den hierarkiske tangent, hvor det blev signaleret at "Det Østjyske" bybånd alene (og dermed uden at være i større forbindelse med nord, vest og syd) kan skabe et globalt interessant vækstområde som partner til Hovedstaden. Ideen har bedt alle andre end Østjylland om at forlade sine selvdefinitioner og knytte sig på Århus (der paradoksalt nok er rykket ud af superligaen). Modellen skaber primært udkant – både i nord, syd og vest, og

sikrer ikke, at kvalitetene herfra bæres ind i et samlet synergirum. Der er behov for en struktur, der udspænder et rum i det vest- og midtjyske og sætter det i spil med Nord og Syd. Byeksponenterne hedder Herning og Viborg.

Unge og kraftfulde Herning i et forunderligt forhold med klassiske Viborg er vigtige eksponenter for hele Vestdanmark, ligesom København er for hele Dk. Det er på jysk "ikke så dårlig" en placering med et stort sygehus i Herning. Det er tegn på en vigtig overordnet struktur. Men det ret

Figur 4: Danmark inddelt i 12 del-identiteter og 2 europæiske partnere som hver især og regionalt giver mening i en samlet dansk forståelse. I Bynetværk Dk skabes synergirum Dk, hvor visionerne om en Kattegatforbindelse knyttes til ønskerne om en Helsingborg-Helsingør forbindelse hvorved bynetværk "kontinent" knyttes på et styrket bynetværk Øresund" og samtidig skaber et stærkt nyt synergirum centralt i Danmark. Illustration: Lars Berg Møller

NETVÆRK-Kontinent

SKABER og udgør den **Vestlige** del af internationalt "synergirum Danmark".

Øger sin netværksstruktur, og interne synergi og udviklingsidentitet mellem kommuner, kommunegrupper og regioner.

BYGGER BRO ml Europa og NORDEN, gennem synergi mellem forskelligheder (og orientering) i **NORD VEST** og **SYD**.

NETVÆRK-Øresund

SKABER og udgør den **Østlige** del af internationalt "synergirum Danmark".

BYGGER BRO ml Europa og NORDEN, gennem **stærke adgange** mellem **Sverige** og **Tyskland**.

Bærer sit danske søsternetværk (national oplandssubstans i Vest) maksimalt i spil i netværk Nordica og Europa via Hovedstaden/København.

“Planstrategierne og de regionale udviklingsplaner er i fuld grøde. De skal generelt være i en større skala end tidligere og tegnes på større kort. De skal i betydelig grad være et kreativt indspil til det nationale danmarkskort.”

fremherskende verdensbillede af at Østjylland går fra Århus til Holmsland Klit er problematisk.

Betragtningen “Østjylland ” gør dermed selve Vestdanmarks unika, råstyrke og initiativ til et provinsielt spørgsmål. I stedet foreslås lidt friskt definitionen: “At Vestdanmark går fra Hvide Sande til Mols. Dermed får Århus og Østjylland mulighed for at virke som den frigjorte integrator og digle mellem nord, vest og til dels syd, som der kan være en bedre national mening i end at være et hierarkisk B-center i en netværkstid.

Sydkorset og det store hjerte

Hvis Vestdanmark og Østjylland har en identitetsudfordring, så er udfordringen og potentialerne i Syddanmark dobbelte, hvor eksponetstrukturen er 4-delt. Alle elsker Trekanten. Jeg elsker Esbjerg, kongerne elsker Sønderborg og hvem elsker ikke Odense? – Hver for sig er de nationalt betydende, og tilsammen er de vores kontinentale bro mod syd.

Odense er exponenten for Danmarks kærlige hjerte, der ligger hårdt spændt ud på en linie uden et synergium. Kattegatvisionerne føles truende og fratager potentialt Fyn sit monopol som dansk linkby. Men måske frigiver det et højere brobyggerpotential. Men er det ikke lige præcis det, vi må ønske os – at Fyn og Sjælland sammen vil anmode sine venner i Øresund og Jylland om at kontakte og besøge hinanden og skabe den røde tråd som eventyrmetaforen kan mellem forskellige sider af samme sag. En Lillebælt II forbindelse og synergimuligheden er også en vigtig vision for syd.

Bynetværket skal være båret af flere forbindelser og synergimuligheder og således ikke af placering på en streng eller et bånd.

Det er derfor ikke luksus at have flere højklassede forbindelser i visionen om netværkssamfundet – det er et vilkår. På det punkt arbejder “Metropol Danmark” visionært for en af forbindelserne.

Brobyggeren øst og Sjælland

Helsingør-Helsingborgforbindelsen, Kattegatforbindelsen og Femernforbindelsen er afgørende mentale strukturer, som det er Sjællands lod at håndtere. Lad mig anbefale rækkefølgen Femern, HH, Kattegat, men absolut anbefale at de alle besluttet og medtegnes som national vision. Rækkefølgen kan man slås om. Måske vinker noget af fingerplanens hierarkiske fundament også farvel. Den skal især, i det vigtige Nordsjællandske område, forbindes med verden mod øst og vest.

Vi kan ikke bruge til meget, at Østdanmark taler om “Jydeklubben”, og at Danmark vest for Storebælt spiller provinsielle ofre og ikke deltager i seriøse diskussioner om hovedstadens internationale rolle. Arrogance og nedværdigelse af Nord-, Vest- og Syddanmark er lige så stor en synd og uværdig optræden, som det er at under spille sine potentialer og pege fingre af hovedstaden, der forsøger at folde både regionale og nationale potentialer ud. Kan vi alligevel bruge det

til noget, så er det at gøre en indsats for at skabe en helt anden samarbejdsform med ønske om at udnytte det samlede potentiale. Sjælland og Fyn må på banen.

Norddanmark – Stjernesplinten

Spørgsmålet om at medtage Skåne på danmarkskortet kom fra Norddanmark. Ikke fra det hedengangne Nordjylland, som de fleste kun har en provinsiel erindring om og fornemmelse af. I Norddanmark er der afgørende ændringer i gang i selvforståelsen. De politiske hjørnestene sidder med spørgsmålet om at sparke disse visionære perspektiver i gang – gennem arbejdet med norddansk selvforståelse som en del af en international verden. Norddanmark som en hovedlandsdel, Norddanmark – med en stærk identitet funderet i nord – ”Broen til nyt land” og ”Norddanmark” som paradigmeskifter og ansvarlig for en national forvandringsproces – fordi de kan se det – og kan det - som en af deres kronjuveler og derfor må vove det for helheden.

Vejen er kortet

Danmarkskortet er et samarbejde, der skal have som mål at anerkende og forstå kvaliteten af de subgeografier, som lever mellem det kommunale og regionale niveau og anerkende og få fokus på de kvaliteter og muligheder, som hver kommune, egn og landsdel bidrager med til fællesskabet.

Vejen går gennem kommunalt arbejde med afkodning af de kvaliteter og egenskaber, som

hver enkelt kommune rummer. Disse unika, der skiller ad, skal bagefter samles i meningsfulde egns- og delregionale identiteter.

Vigtigt på vejen er nabokritikken, og hjælp til hinanden om at se det, man ikke selv kan se af muligheder. En god ledetråd er, at der er mange potentialer gemt i dialog med arvefjender og parter som forbigåes. Det er jo sammen med naboerne, at de større identiteter skal funderes.

Vejen går igennem (og altså ikke udenom) udpegning af vigtige by-exponenter for de 12 egne og skabelse af en meningsfuld mental polycentrisk struktur mellem disse by-exponenter. Dette inkluderer også HH og Kattegatforbindelse, der begge er vigtige midler til skabelse af Bynetværk Dk, og det omfatter også en væsentlig opklassificering af hovedforbindelsen mellem Aalborg og Esbjerg og videre mod kontinentet.

Arbejdet ligger i strategisk udviklingsplanlægning i både kommuner, regioner og hos staten. Alle må sigte på at beskrive helheden og sig selv som en unik del af denne. Og alle må systematisk arbejde på styrkelse af synergiforbindelserne til alle sine naboer. Planstrategierne og de regionale udviklingsplaner er i fuld grøde. De skal generelt være i en større skala end tidligere og tegnes på større kort. De skal i betydelig grad være et kreativt indspil til det nationale danmarkskort. De skal ikke medtage så meget generelt stof men kigge skarpere på det, der adskiller os og samler

os. Timingen er god. Krise vækker os og ansporer til nyt. Intet nyt på landsplanfronten kan være godt nyt om, at flere ministerier måske er klar til at invitere til en planstrategisk proces om nye visioner for udnyttelsen af det danske netværkspotentiale.

Hun sagde ja – og han sagde...?

So be it. Den nye Phoenix er hele Dk – ikke staten eller kommunerne – ikke kommunerne eller regionerne – det er både og. Ved at skabe enighed om at vi gerne vil på hinandens plankort – både på det nye danmarkskort, i de regionale udviklingsplaner og i planstrategier og kommuneplaner hos hinanden, kan vi frigive en myriade af kreativitet til at udvikle vores egne samfund - med lokal sjæl til glæde for verden - og ikke fordi vi er bange for ikke at være gode nok.

Skåne skal nok komme med, men hvordan vil du gerne, at jeres kommune eller region skal fremtræde på det danmarkskort, vi selv er ansvarlige for – og hvad synes du vi skal tage med fra Jeres nabo som er vigtigt for vores helhed.?

Send gerne dit forslag til mig på lhm@arketypen.dk

*Lars Berg Møller, Chefudvikler i
arketypen.dk på Lindholm Brygge i Aalborg*

LANDSKABET SOM DEL AF KOMM

Hvordan inddrages landskabet i planlægningen?

Igennem en områdeinddeling og –analyse af landskabet søger undersøgelsen fra Skive Kommune at komme et skridt nærmere et svar.

Af Sille Christiane Linnet, Per Stahlschmidt og Maria Rask

Baggrund for områdeanalysen

I Ian McHargs klassiker fra 1969 om landskabsanalyse "Design with Nature" påstår han, at hvis man stikker fingeren tilstrækkelig dybt i jorden, og lytter intenst til hvad stedet har at fortælle, vil man få at vide - ikke blot hvad der er sket og sker nu - men også hvad der i fremtiden bør ske på denne lokalitet.

Et andet yderpunkt, i hvilken rolle landskabet skal spille i planlægningen, er holdningen hos byplanlæggeren, som var i gang med planen for Køgebugtfingeren. Da han blev spurgt, om han var meget ude i Køgebugtområdets landskab, svarede han: "Det skulle da kun være for at komme i dårligt humør"!

Mellem McHargs determinisme og planlæggerens foragt for landskabet ligger et synspunkt om, at stedet ikke er et historie- og kønsløst ingenmandsland i to dimensioner, men at det har en skikkelse og en individualitet, der skal sanses og være et aktiv i planlægningen. Og kvaliteten kan ikke blot opstå ved at føje sig efter landskabets træk, men også

UNEPLANLÆGNINGEN

Landskabsområderne er grupperet i 11 landskabstyper. Landskabstypen kan ses som et nøgleord for områdets landskabskarakter.

- "Vådområder" og "Skrænter og dale" er egenskaber ved naturgrundlaget
- "Gårde" og "husmandsudstyknin" fortæller om bebyggelsesmønstret
- "Tætliggende læhegn" fortæller om landskabselementer, mens de øvrige typer henviser til arealanvendelsen

Da der ofte er overlap mellem de forskellige karaktertræk, er der et vist skøn i bestemmelsen af det dominerende karaktertræk og dermed af landskabstypen.

ved at gå på tværs og danne kontrast til stedet. Med denne holdning er spørgsmålet, hvordan "landskabsfaktoren" gøres håndterlig i planprocessen. Uanset den gode vilje lader landskabet sig ikke umiddelbart indfange, for landskabet opleves som et sammenhængende kontinuum, når man færdes i det, og fremtrædelsesformen skifter også over tid, både med årstid og åremål. Svaret er landskabsanalyse, hvor mange forskellige teknikker og metoder er til rådighed i bestræbelsen på at gøre landskabsfaktoren operativ i planlægningen.

Skive Kommune har valgt områdeanalysen som landskabsanalysemetode for kommuneplanlægningen. Det er sket ud fra erfaringerne i Skive Kommunes Plan09 projekt: "Multifunktionelle jordbrugslandskaber – strategier, værktøjer og processer". Projektet er beskrevet i Byplan Nr.1 april 2010/62. årgang s. 32-39.

Plan09-projektet havde disse formål med områdeanalysen:

- at give et generelt overblik over og forståelse for landskabet
- at inddrage landskabsfaktoren i kommunens planlægning, bl.a. ved at de identificerede landskabsområder, kaldet homogene områder, via en særlig kategorisering blev fælles referenceramme i dialogen mellem kommune og borgere

- at danne grundlag for vurdering af delområdernes stabilitet og potentiale over for fremtidige forandringer

Erfaringen fra Plan09 var, at områdeanalysen er et enkelt og slagkraftigt redskab i borgerinddragelsesarbejdet. Kommunen vurderede, at den også ville have potentiale som redskab internt i forvaltningen, såsom:

- at være et kvalificeret beslutningsgrundlag, eksempelvis i dialogen med miljøcentrene om landzoneadministrationen
- at give en helhedsforståelse af kommunens landskabelige variation ved at opdele kommunen grovmasket (i landskabsegne) og finmasket (i landskabsområder)

Det blev således besluttet, at hele kommunen i foråret 2009 skulle undergå samme behandling som de 5 caseområder i Plan09.

Hvad er områdeanalyse?

Områdeanalysen bruges til at få overblik over et landskab ved at inddele det i mindre arealenheder, for derefter at beskrive de særlige karakteristika, der kendetegner hver af disse geografiske enheder og adskiller dem fra de omgivende delområder. Geograferne kalder inddelingsprocessen for regionalisering og områderne for homogene regioner, men her kaldes delområderne homogene områder. Områdeanalysen er et supplement til de normale

tematiske registreringer og analyser, hvor emner, (fx arealanvendelse, jordbund eller bebyggelsesmønster) trækkes frem og tydeliggøres indenfor hele planlægningsområdet. I områdeanalysen skærer man derimod planlægningsområdet op i overskuelige, geografiske enheder. Områdeanalysen er en systematisk måde at tilegne sig nuancerne i landskabsoplevelsen, men kan også indgå i et handlingsorienteret forløb.

Ideen bag områdeanalysen er, at der normalt er en vis samstemmighed mellem de forskellige landskabstemaers udbredelsesmønstre på grund af arealanvendelsens afhængighed af naturgrundlaget. Fx at skoven på den sandede dalskrænt, i dalbunden afløses af åben eng på tørvejord. I områdeanalysen ses hvert område som et samspil mellem stedets naturgrundlag og nuværende arealanvendelse, set i et kulturhistorisk perspektiv. Områdeinddeling er et håndværk som indebærer et kvalificeret skøn. Derfor er der ikke én endegyldig, korrekt måde at trække grænserne. Samtidig er grænsedragningen ikke mere subjektiv end en gruppe kan diskutere sig frem til et sæt grænser, hvor alle til slut siger "bingo"!

Områdeinddeling og beskrivelse er objektive i den forstand, at de er deskriptive, saglige og upartiske, men da arbejdet ikke kun handler om fakta, men også oplevelse og skønsmæssige valg, er analyseresultatet således ikke objektivt i betydningen 'hævet over personlig dømmekraft'.

Områdeinddeling er den grundlæggende teknik i Skiveanalysen, ligesom den er det i landskabskaraktermetoden. Skiveanalysen kan betragtes som det essentielle element i landskabskaraktermetoden. Processen er her forenklet ved, at den konkluderende inddeling i områderne udføres

fra starten frem for gennem landskabskaraktermetodens trinvis opbygning. Og Skiveanalysen forudsiger ikke en fremtidig udvikling, men danner i stedet en referenceramme for planlægning af de emner, der måtte dukke op.

Områdeanalysen for Skive kommune

Resultatet af analysen er, at Skive Kommune (uden for selve Skive by) består af 7 landskabsegne, 11 landskabstyper og 330 landskabsområder. Landskabsegnene danner det grovmaskede net af homogene områder.

Egnsopdelingen giver sig selv for øen Fur og for Nordfjends, der ligger som en halv øst for Skive Fjord. Det samme gælder Flyndersø-egnen syd for Salling, der er en hedeslette med vestjysk præg. I Salling står den smalle østlige kystbræmme med sine skrænter, slugter, bakkedrag og frodige løvskove i skarp kontrast til baglandets, dvs. Midtsallings åbne vidder af fuldt opdyrket lerjord med vindmøller, kvæg- og svinefarme. Nordsalling består af lige dele sletter på lavbund og udfladede morænebakker, overvejende med sandet jord. Med sine fligede kyster, sandede jord, store tæthed af lave læhegn og mange husmandssteder skiller Vestsalling sig ud fra Nord- og Midtsalling.

Hver egn består igen af et antal landskabsområder, der udgør det finmaskede net af homogene områder. Med kommunens ca. 670 km² store areal uden for Skive By, har de 330 landskabsområder en gennemsnitsstørrelse på 2 km², men der er stor variation i områdestørrelsen. Kriterierne for grænsedragningen mellem områderne er stedets nuværende fysiske indhold, struktur og oplevelsesmæssige karakter. Et skift i terrænets form fra bølget til bakket kan udløse en

områdegrænse, det samme kan et skift mellem et gård- og et husmandslandskab eller mellem arealer med tætte læhegn og ingen eller få hegn. Til hvert område er knyttet en kortfattet beskrivende karakteristik med nøgleord, der fremhæver det særlige ved lokaliteten, uden vurdering af dets værdi, potentialer, sårbarhed eller handlingsanvisninger.

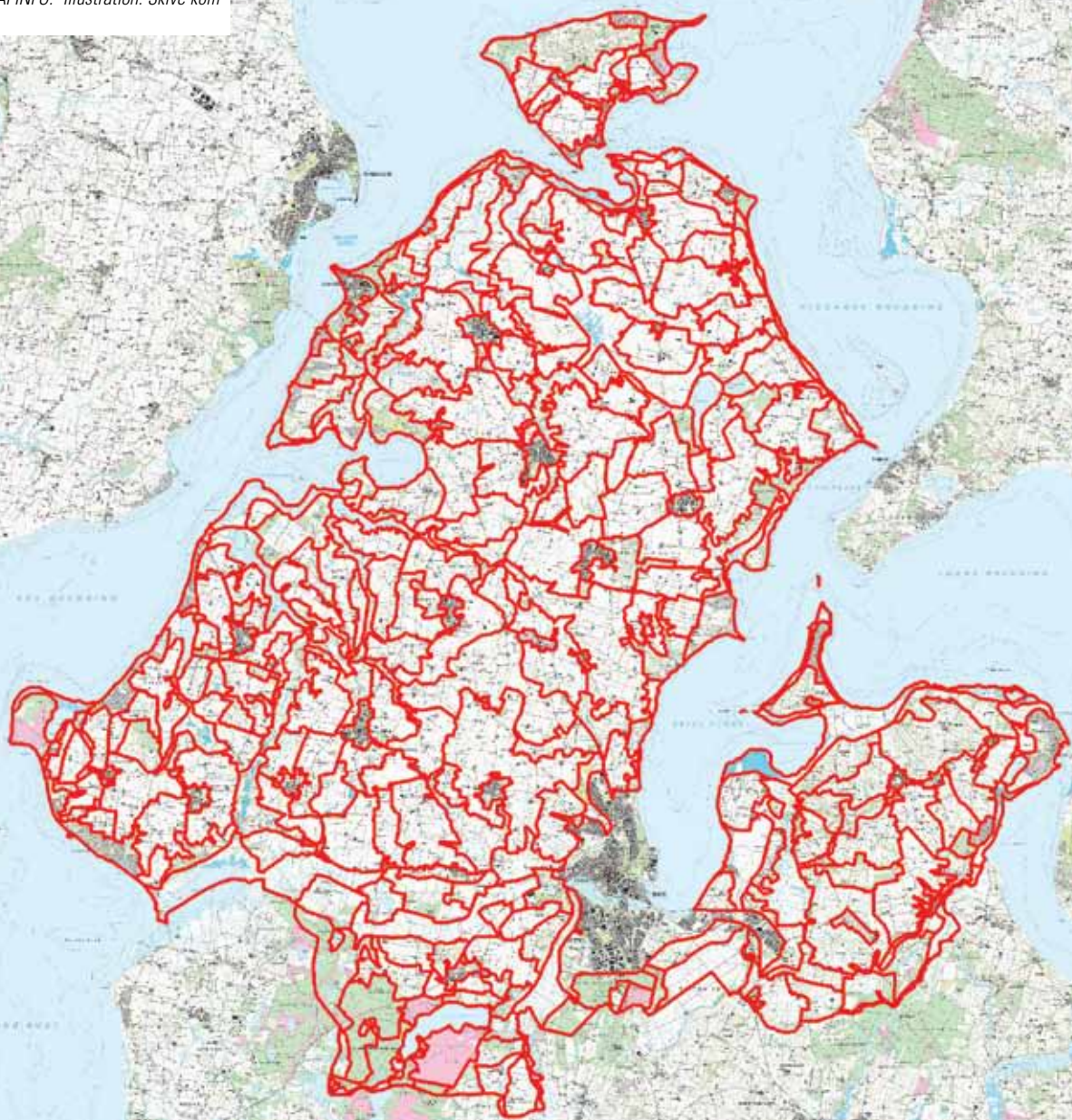
Desuden er alle landskabsområder kategoriseret efter hvilken landskabstype de tilhører. Kommunens 11 landskabstyper er defineret som dominerende træk i landskabskarakteren. Da et område kun er henført til én landskabstype, betyder det at kriterierne er prioriteret. Terrænenformen "skrænt" går eksempelvis forud for elementet tætliggende læhegn, hvis området er en skrænt med mange hegn.

Det samlede materiale er digitaliseret i MapInfo i separate lag med henholdsvis landskabsegne og landskabsområder. Det todimensionale GIS-sprog får gennem analysen tilført en tredje, rumlig dimension. Også områdebeskrivelser, landskabstyper og områdenes løbenumre er digitaliseret. Som supplement til den digitale udgave findes en folder om analysen og de fagudtryk den opererer med. Folderen er udgivet som hæfte og desuden lagt på kommunens hjemmeside: www.skive.dk.

Hvordan områdeanalysen er udført

Frengangsmåden ved udarbejdelse af skiveanalysen var, at gå fra skrivebordet til feltet og tilbage til skrivebordet igen. Skrivebordsarbejdet giver overblik, og det er hurtigt, mens det tidkrævende feltarbejde inddrager sanserne (også rumsansen). Den første, skitse-mæssige områdeinddeling af kommunen skete ud fra studier af topografiske papirkort i mål 1:25 000 med påtrykte, tydelige

Finmasket opdeling af kommunen i ca. 330 landskabsområder.
Hvert enkelt område er karakteriseret i en kortfattet tekst, der
ligeledes er digitaliseret i MAPINFO. Illustration: Skive kom-
mune

Midsalling er en af kommunens 7 landskabsegne. Midsalling er de åbne vidder, industrilandbrugenes og vindmøllernes land. Jorden er frugtbar lerjord, terrænet er jævne plateauer, og der er derfor høj opdykningsprocent. Kun få landskabstræk adskiller det ene sted fra det andet oplevelsesmæssigt. Illustration: Skive Kommune

terrænkurver (2,5 m ækvidistance). Til støtte for inddelingen blev benyttet jordartskort og topografiske kort fra perioden 1900–1920, der var trykt i samme målestoksforhold som grundkortet. Ved at sammenholde de forskellige kort kunne de steder nemmere aflæses, hvor diversiteten mellem områderne ikke var tydelig. Kommunen blev ud fra disse studier skitse-mæssigt opdelt i ca. 300 landskabsområder. På det færdige kladdekort blev der indskrevet koder for landskabstypen for hvert enkelt område, (fx 'våd' for vådområde).

I felten blev hvert enkelt område besigtiget og områdets grænser og landskabstype tjekket og justeret i forhold til skrivebordskladden. På steder med stor diversitet mellem områderne var det let at trække grænserne ved skrivebordet, og der var der sjældent behov for ændringer. Det var fx tilfældet i Nordfjends. I Midtsallings udstrakte og intensive landbrugsområder var det pga. mindre diversitet mellem områderne vanskeligere at finde grænserne. I Midtsalling blev grænserne derfor ofte justeret i felten. Hvert område blev karakteriseret med nøgleord til den senere beskrivelse. På en arbejdsdag kunne to personer nå 30-40 områder. For de 330 homogene områder, som kommunen viste sig at bestå af, varede feltarbejdet således 10 dage. Hjemme igen ved skrivebordet blev kortet med grænsedragningen gået efter for mangler og fejlnoteringer, ligesom hvert område blev beskrevet og henført til landskabstype. Derefter blev områderne grupperet i de 7 landskabsegne og afslutningsvis blev materialet digitaliseret i Map-Info.

Information om områdeanalysen

Folderen om områdeanalysen har til formål at skabe ejerskabsforhold både internt i forvaltning-

erne og blandt kommunens borgere. I kortmaterialet og folderen på nettet kan en borger læse, hvad der karakteriserer netop hans eller hendes lokalområde. Siden analysen er blevet lagt ud på kommunens hjemmeside, har flere borgere henvendt sig og vist interesse for eget lokalområde.

I borgerinddragelsessamarbejdet bruges analysen som i Plan09-projektet. Dvs. som middel til at bevdstgøre om landskabets kvaliteter og problemstillinger, så borgerne bliver i stand til at vurdere deres lokalområde ud fra et bredere perspektiv. Det åbner ikke blot op for diskussioner om landskabets tilstand, men åbner i særdeleshed for diskussioner på tværs af lokalbefolkningens forskellige interesser i den fremtidige anvendelse af landskabet. Lige så vigtig som borgerinformation er oplysning og vidensdeling internt i forvaltningen, specielt om analysens brugsmuligheder. Digitaliseringen af områdeanalysen har gjort den let tilgængelig og integrerbar. Ved få klik i MapInfo eller på www.skive.dk henter man informationer om et steds egns- og områdekarakter, samt hvilken landskabstype, der er dominerende på stedet.

Som led i den interne formidling i kommunen, blev der i efteråret 2009 afholdt en intern workshop om brugen af analysen. Først fremlagde ansatte fra forskellige forvaltninger deres overvejelser og tanker om analysen og illustrerede gennem eksempler, hvordan analysen kunne benyttes til egne opgaver. Oplæggene satte områdeanalysen ind i den daglige arbejdsgang, forklarede håndteringen i MapInfo, illustrerede anvendeligheden og klargjorde problemstillinger. Fx hvordan analysen kan skærpe og underbygge en argumentation, uden dog at danne hjemmel i konkrete afgørelser i sagsbehandlingen. I kurssets anden del blev kursisterne inddelt i 3 grupper – alle med blandede

fagligheder, og hver gruppe fik en opgave, der skulle løses ud fra områdeanalysen. Opgaverne omfattede aktuelle problemstillinger, som opsætning af husstandsmøller, placering af biogas-anlæg og indpasning af en omfartsvej. Deltagerne skulle finde den optimale placering ud fra et landskabeligt perspektiv (resterende krav blev der set bort fra). Efter præsentationen i plenum gik turen i felten for at vurdere løsningerne endnu engang. I nogle tilfælde viste det sig muligt at vurdere den rumlige påvirkning af landskabet alene ud fra områdeanalysen, mens det i andre ikke var muligt. I mødelokalet var der ofte en betydelig uenighed om, hvorvidt en placering var optimal, men ude i landskabet skiftede uenigheden typisk til en stor grad af enighed. Øvelsen gav et godt billede af, at en kortbaseret tilgang ved planlægning i det åbne land er utilstrækkelig. Konklusionen på dagen blev derfor - ikke overraskende - at den forståelse af stedet, man får gennem områdeanalysen, ikke kan erstatte feltundersøgelser. Analysen kan derimod målrette feltarbejdet, så det bliver mere effektivt.

Udpegning af skovrejsningsområder

Da Maria Rask i efteråret 2009 blev bedt om at udarbejde en analyse af regionplanens forslag til skovrejsning, brugte hun landskabsanalysen som supplement til en visuel bedømmelse af lokaliteten. I den samlede vurdering af skovrejsningsområderne indgår selvfølgelig også en række andre elementer, som for eksempel områdets rekreative værdi, men landskabsanalysen blev brugt som et af flere værktøjer til bedømmelse af områdernes landskabelige- og naturmæssige værdi.

For at illustrerer analysens anvendelsesområde er landskabstyperne "hede", "skrænt" og "vådområde" indføjjet på kortet (gule områder), sammen

Landskabsområderne er grupperet efter deres hovedkarakter i 7 landskabsegne. Skive byområde udgør en 8. 'egn'. Som grundkort er anvendt det topografiske kort suppleret med sorte, fuldt optrukne 2,5 m terrænkurver. I en kort karakteristik forklares hvordan egnene adskiller sig fra hinanden. Illustration: Skive Kommune

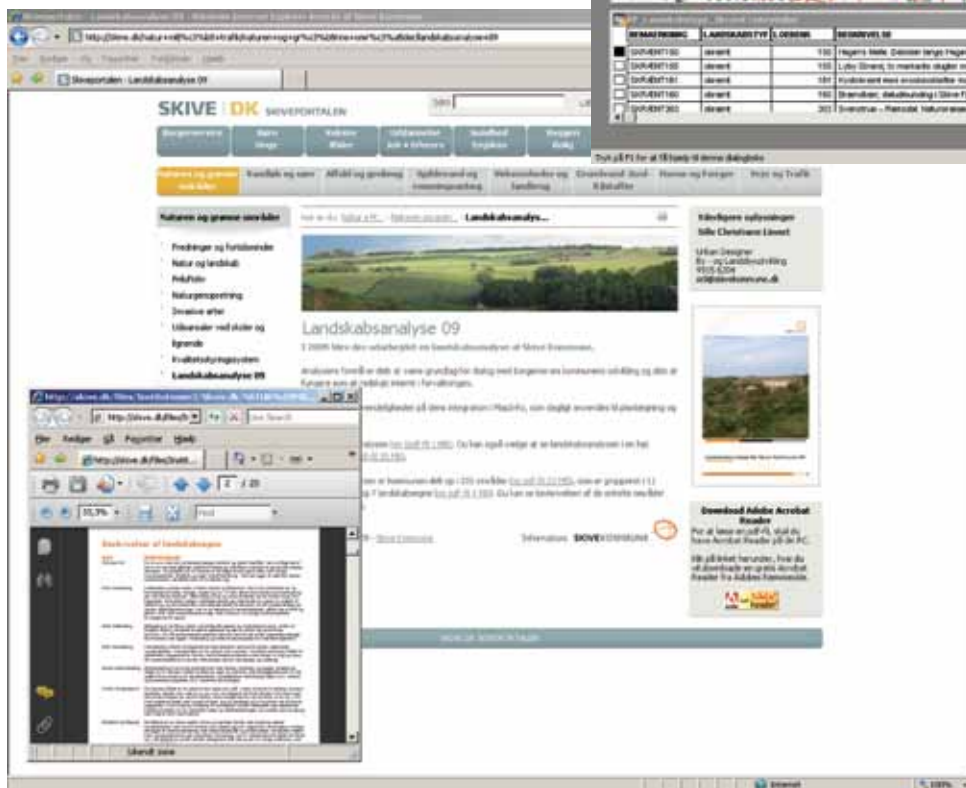
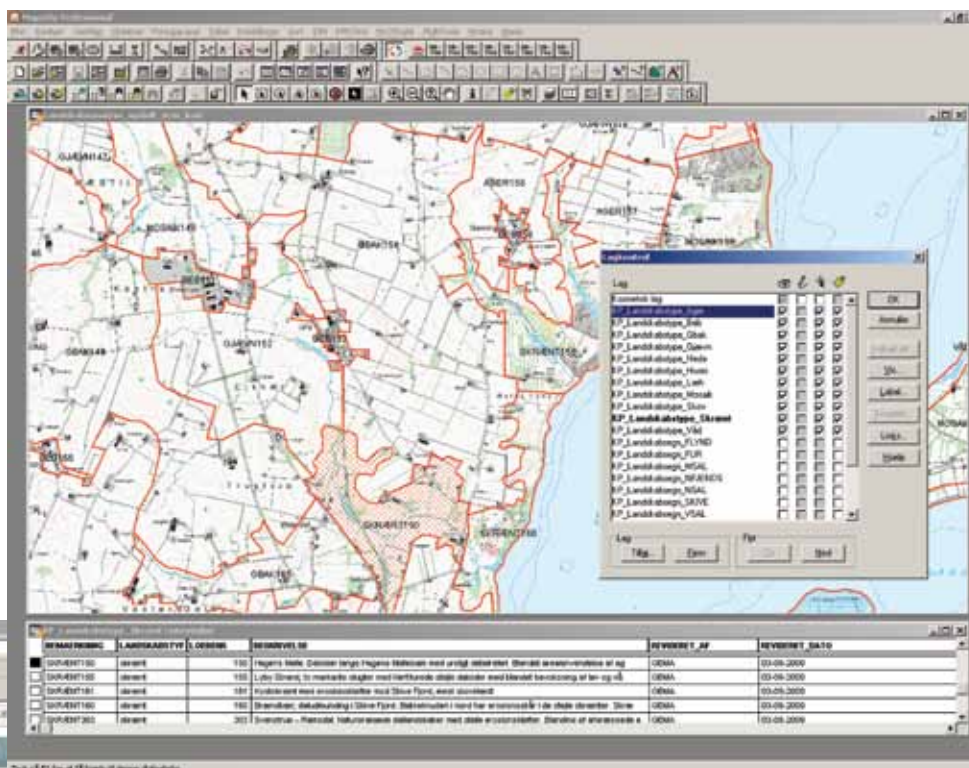
Udsigten mod vest af eksempelområdet ved Højslev set fra gravhøj i den østlige del af området. På den anden side af fjorden ligger Skive by, der er delvist skjult af Krabbesholm Skov. Områdegrænser er indtegnet med rødt. Illustration: Per Stahlschmidt & Skive Kommune

Eksempel fra Højslev øst for Skive Fjord. Terrænkurvernes mønster og tæthed (2,5 m ækvidistance), der er tilføjet grundkortet med en tynd, sort streg, spiller en stor rolle ved grænsedragningen (røde streger). Puslespillet af brikker, der hver især har en ensartet karakter, står i kontrast til hinanden, og danner dermed tilsammen den landskabelige kompleksitet. Illustration: Skive Kommune

Områdeanalysen ligger fordelt i lag i Map-Info med henholdsvis landskabsegnene og landskabsområderne. Hvert af de 330 landskabsområder har fået en kort karakteristik med et stednavn og beskrivelse af terræform, arealanvendelsen og evt. hvad der præger oplevelsen af stedet. Illustration: Skive Kommune

På Skive Kommunes hjemmeside kan såvel ansatte som borgere i kommunen hente baggrundsmateriale, kort og beskrivelser om kommunens landskabsegne og landskabsområder. Illustration: Skive Kommune

I felten blev hvert enkelt område besigtiget og områdets grænser og landskabstype tjekket og justeret, hvor det var nødvendigt. Det var ikke ved skrivebordet, men ved en vurdering ude på stedet de endelige grænser blev trukket.
Illustration: Per Stahlschmidt og Skive Kommune

med områder, hvor skovrejsning er hhv. ønsket og uønsket.

Der er stor grad af sammenfald mellem områder, hvor skovrejsning er uønsket og de gule områder. Samtidig er der kun få af de ønskede skovrejsningsområder, der ligger i de gule områder.

Skovrejsningsområde 2 ved Glyngøre er eksempel på en uoverensstemmelse mellem skovrejsningsplan og områdeanalyse. To steder lapper positivområdet for skov ind over områdeanalysens landskabstype "skrænt". Men ved en visuel bedømmelse på stedet blev det nordligste af arealerne, ud fra en landskabelig betragtning, vurderet uegnet til skovrejsning.

Skovrejsningsområderne 17, 21 og 23 overlapper også landskabstypen "skrænt". Men disse områder er dog ikke ved en bedømmelse i felten fundet uegnede til skovrejsning. En vurdering af hvilke områder, der ud fra et landskabeligt og naturmæssigt perspektiv er uegnede til skovrejsning, kan ikke bestemmes ud fra områdeanalysen alene, men kan give en indikation af, hvor der er problemområder, der kræver planlæggerens særlige bevågenhed.

Når der i nærmeste fremtid skal udpeges supplerende områder til skovrejsning, bliver landskabsanalysen benyttet som værktøj til at udelukke nogle områder, hvor det af landskabelige og

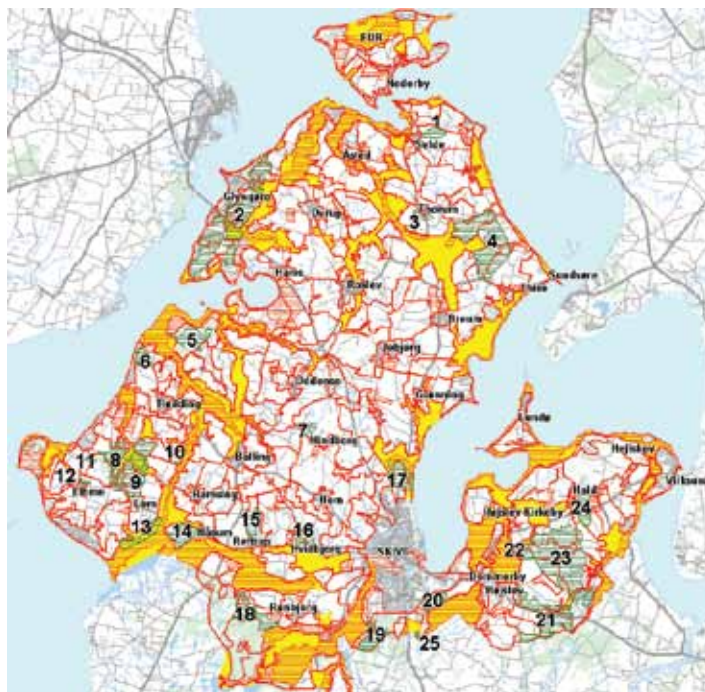
naturmæssige hensyn ikke vil være hensigtsmæssigt at rejse skov.

Store sammenhængende naturområder

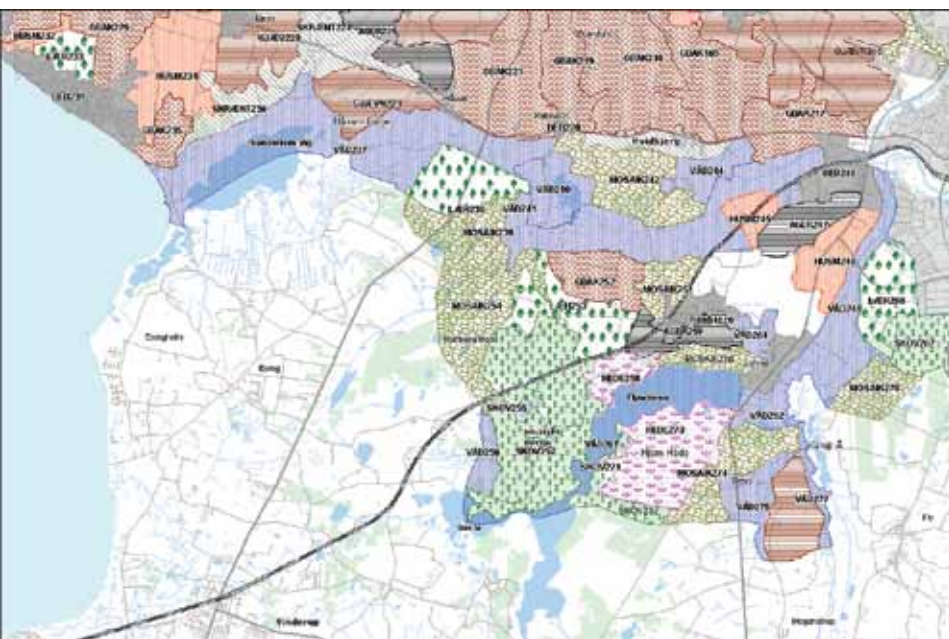
I ønsket om at skabe bedre sammenhæng mellem eksisterende naturområder, arbejder man i Skive Kommune på at sammenkæde to i sig selv unikke naturområder; Sdr. Lem Vig og Flyndersøområdet. I den forbindelse kan landskabsanalysen bruges til at give et overordnet indtryk af natur og landskab i området. Som det fremgår af illustrationen kan landskabsanalysen give et indtryk af, hvad der findes af landskabselementer i området, samt hvor der evt. kan være naturlige forbindelseslinjer mellem de to naturområder. Desuden er beskrivelserne af de enkelte landskabsområder med til at give overblik og skabe udgangspunkt for det videre arbejde med området.

Som eksemplerne illustrerer, er landskabsanalysen et værktøj, der gør landskabsfaktoren operativ i planlægningen. Den er et supplement til de tematiske registreringer i MapInfo, og tydeliggør på en enkel måde den indbyrdes sammenhæng mellem landskabets temaer inden for en afgrænset lokalitet. På grund af analysens enkelthed og logik vinder analysen derfor indpas i kommunens daglige arbejde, hvad enten det er internt i forvaltningen eller i forbindelse med kommunens mange samarbejder med borgergrupper.

Skovrejsningsplanen sammenholdt med områdeanalysen
 Skovrejsningsområder – ønsket (grøn skravering) og uønsket (rød skravering). Gul er signatur for områdeanalysens landskabstyper "hede", "skrænt" og "vådområde", som kunne være områder, hvor man ikke ønsker skov ud fra et landskabeligt og naturmæssigt perspektiv.
 Der er kun få positivudpegninger indenfor de gule områder, mens en betydelig del af negativudpegningerne ligger indenfor de gule områder.
 Illustration: Maria Birk Rask

Sille Christiane Linnet, Urban Designer, cand. scient, Skive Kommune
 Per Stahlschmidt, landskabsarkitekt MDL har gennemført områdeanalysen
 Maria Birk Rask, Landdistriktskonsulent, Skiveegnens Erhvervs- og Turistcenter har udarbejdet forslag til revision af eksisterende skovrejsningsområder og arbejder på gennemførelsen af en samlet planlægning for naturområdet Sdr. Lem Vig - Flyndersø

Landskabsområder i potentielt lokalparksområde i kommunens sydvestlige hjørne.
 Illustration: Maria Birk Rask

Referencer:

Skive Kommune, 2009, "Landskabsanalyse for Skive Kommune 09 – en intro, juli 2009"

Stahlschmidt og Nellemann, 2009, "Metoder til landskabsanalyser", Grønt Miljø

Se i øvrigt www.skive.dk hvor "Landskabsanalyse for Skive Kommune" der er beskrevet i denne artikel kan downloades.

OMRÅDEUDPEGNINGERNES EFFEKT PÅ LANDSKABET

Analyser af udviklingen i det åbne land i Holbæk viser, at planudpegningerne i nogen grad har virket beskyttende for natur- og landskabsværdier, men også at der forekommer at være et stort behov for nytænkning af planlægningen.

Af Anne Lise Dall, Suzi Fuglsang Lynn-Pedersen, Jakob Blohm Poulsen og Jørgen Primdahl

Konkurrencen mellem kommuner og lokalområder om at tiltrække nye beboere er blevet skærpet de senere årtier som konsekvens af mange forhold herunder øget mobilitet, øget vægt på natur- og landskabsværdier samt et øget fokus på det særlige og det smukke. Denne udvikling stiller krav til en effektiv beskyttelse af natur- og landskabsværdier, som i planlægningen først og fremmest er beskyttet gennem såkaldte "udpegninger".

I artiklen tager vi udgangspunkt i Holbæk Kommune og analyserer, hvorledes områdeudpegningernes beskyttelse i praksis har fungeret de sidste 4 årtier. Med udgangspunkt i dette diskuterer vi den fremtidige kommuneplanlægning.

Områder til fremtidig byudvikling blev i 1970'erne generelt lokaliseret i de bynære områder uden væsentlige natur- og landskabsværdier. Disse områder er i dag udnyttet. Den fremtidige lokaliseret af byudviklingsområder vil derfor muligvis true natur- og landskabsværdier. Samtidig overgik det åbne lands planlægning i forbindelse med Strukturreformen fra amterne til kommunerne, hvilket også aktualiserer en overvejelse af brugen af udpegninger og tilhørende virkemidler.

Zonekortet fra 1972

Planudpegningernes effekt i praksis er undersøgt gennem analyser af byudvikling, bebyggelse i det åbne land og skovrejsning. Skovrejsningsudpegningernes effekt på nye skoves lokaliseret er analyseret i hele nuværende Holbæk Kommune. Byudviklings- og bebyggelsesanalysen er kun foretaget i Gl. Holbæk og Gl. Tornved kommuner (se figur 1). I disse analyser er udgangspunktet "Oversigtskort over fredningsinteressernes fordeling" (3-zonekortet) fra 1972, som blev udarbejdet af Statens Naturfrednings- og Landskabskonsulent. Kortet inddeler hele landet i tre zoner afhængig af fredningsinteressernes koncentration.

Disse zoner blev senere indarbejdet i Regionplanen som såkaldte "beskyttelses"- og "landskabsområder". I analyserne forventede vi at se en differentiering af landskabsudviklingen i overensstemmelse med udpegningernes prioritering af natur- og landskabsværdier. Dette indebærer, at den faktiske byudvikling og opførelsen af nye bygninger i det åbne land er foregået i områder med lav koncentration af natur- og landskabsværdier. Desuden forventede vi, at ny skov hovedsageligt ville være lokaliseret i "plusområder"

som følge af de tilhørende støtteordninger, og at "minusområderne" er friholdt.

Byudvikling i forhold til 3-zonekortet

Formålet med den gennemførte analyse var at undersøge om 3-zonekortet har haft en påvirkning på byudviklingen i Gl. Holbæk og Gl. Tornved kommuner. I analysen er byerne defineret som lokalområdecentrene, i Holbæks kommuneplan fra 2008, samt Holbæk by (Holbæk Kommune 2008). I analysen er den bymæssige bebyggelse registreret i GIS ud fra topografiske 1:25.000 kort fra 1970 og 2004. Arealet af byudviklingen udregnes i forhold til de tre udpegninger omhandlende fredningsinteressernes koncentration på 3-zonekortet. Derefter udregnes, hvor stor en procentdel af den samlede byvækst, der er foregået i de enkelte udpegninger.

Tabel 1 viser tydeligt, at byudviklingen i Gl. Holbæk Kommune helt overvejende er foregået udenfor områder med natur- og landskabsinteresser med næsten 3/4 af byvæksten i områder uden væsentlige natur- og landskabsværdier. Det ses også, at i Gl. Tornved Kommune er den største procentmæssige byvækst foregået, hvor

	A "Landområder af største fredningsinter- esse"	B "Landområder af stor fredningsinter- esse"	C "Det åbne land i øvrigt"	D Samlet areal
GL. HOLBÆK KOMMUNE				
1 Ha by i 1970	52	42	658	752
2 Ha by i 2004	64	209	1084	1358
3 Ha bytilvækst	13	167	426	605
4 Bytilvækst i % af samlet byvækst	2,1% (A3*100/D3)	27,6% (B3*100/D3)	70,3% (C3*100/D3)	100 % (D*1003/D3)
GL. TORNVED KOMMUNE				
1 Ha by i 1970	147	103	6	255
2 Ha by i 2004	229	145	7	382
3 Ha bytilvækst	82	43	2	127
4 Bytilvækst i % af samlet byvækst	65,1% (A3*100/D3*)	33,6% (B3*100/D3)	1,3% (C3*100/D3)	100% (D3*100/D3)

Tabel 1: Byudviklingen i Gl. Holbæk og Gl. Tornved kommuner i forhold til 3-zonekortet.

koncentrationen af natur- og landskabsinteresser er størst. Analysen af byudviklingen viser modsatte resultater for de to kommuner. Dette skyldes, at byudviklingen i kommunerne primært er foregået omkring de to vækstcentre: Holbæk og Jyderup, og at de hovedsageligt er omgivet af henholdsvis "det åbne land i øvrigt" og "landområder af største fredningsinteresse".

Bebyggelsen i det åbne land

Formålet med denne analyse var at undersøge, hvordan planudpegninger har påvirket den faktiske bebyggelsesudvikling i det åbne

land i Gl. Holbæk og Gl. Tornved kommuner. Analysen er foretaget i GIS, og registrering af alle bygninger i det åbne land er foretaget på topografiske kort i 1:25.000 fra henholdsvis 1970 og 2004. Der er kun fokuseret på, om der er kommet flere bygninger i tidsrummet, og ikke på typen af bebyggelse, eller om disse er opført med dispensation fra landzonebestemmelserne i Planloven. Antallet af bygninger fungerer, som et indeks, der fortæller om ændringerne i bebyggelsesmassen. Tabellerne 2 og 3 viser udviklingen i bebyggelsen i det åbne land i forhold til 3-zonekortet i Gl. Holbæk og Gl. Tornved kommuner. Det ses, at bebyg-

gelsesudviklingen ikke er ens i de to kommuner, men at udviklingen stort set er uafhængig af 3-zonekortets udpegninger. Der ses dog en svag tendens til en større udvikling i "det åbne land i øvrigt".

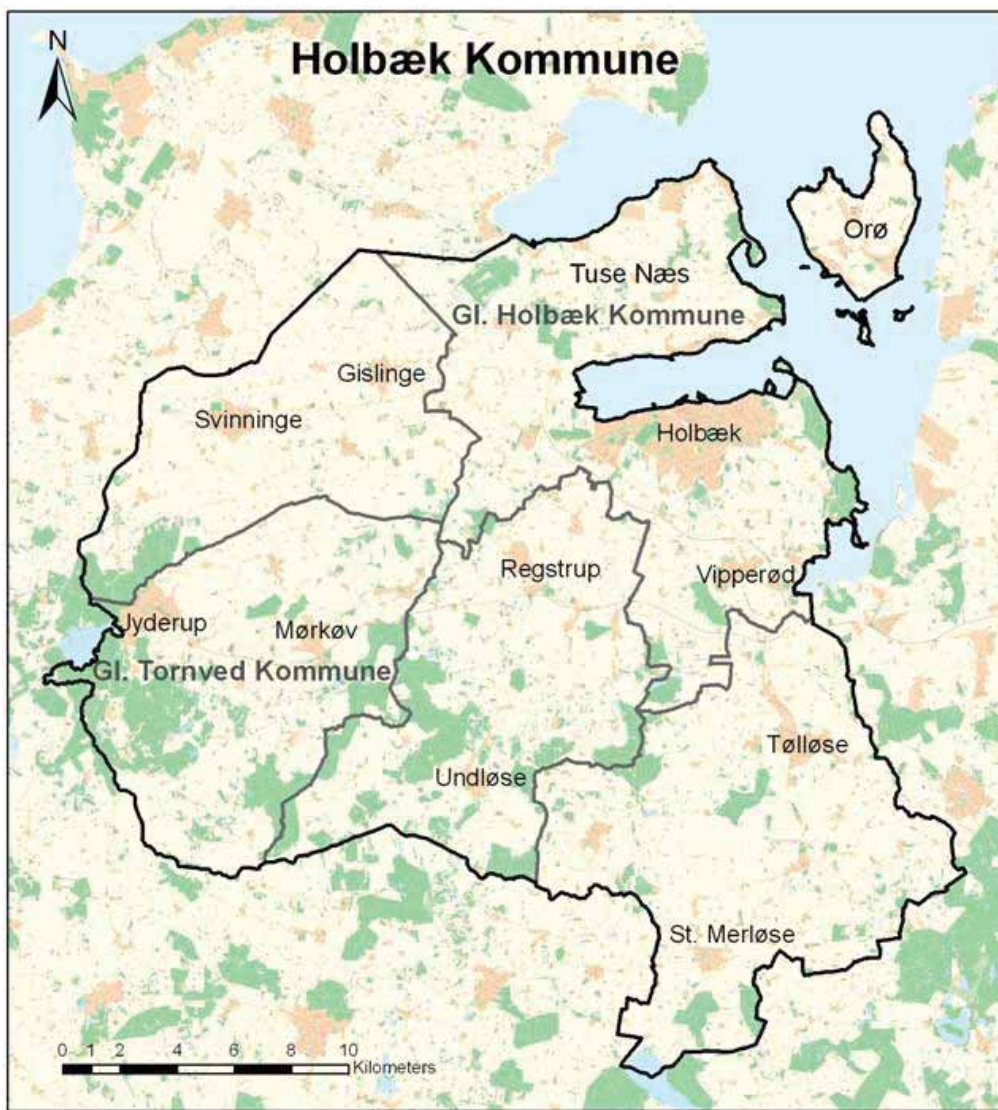
Skovplanlægning

Formålet med denne analyse var at undersøge om udpegningerne "plusområder", "neutralområder" og "minusområder" har haft en effekt på lokaliseringen af ny skov. Analysen af denne planudpegning adskiller sig fra de øvrige i denne artikel ved at have både proaktive og reaktive virkemidler tilknyttet. Skovplanlægningen indeholder tilskud til skovrejsning målrettet mod "plusområderne" og forbud mod skovrejsning i "minusområder". Analysen sammenligner skovrejsningsplanen fra 1992 med lokaliseringen af ny skov fra 1994 til 2008. Da der i perioden kun er givet tilskud til privat skovrejsning, hvis det tilplantede areal er større end 2 ha, er alle områder, der er mindre, frasortet.

Som det ses af tabel 4, er den største procentdel af ny skov, i forhold til udpegningens størrelse, lokaliseret i "plusområderne". Modsat ses, at der procentmæssigt er mere ny skov i "minusområderne" end "neutralområderne". Analysen viser dermed, at skovplanlægningen ikke formår at friholde "minusområder" for ny skov, men at støttemidlerne, der primært tildeles i "plusområderne", har påvirket lokalisering af ny skov.

Diskussion

Analysen af udviklingen i det åbne land i Holbæk har vist, at planudpegningerne har haft en beskyttende effekt på natur- og landskabsværdier, men det er også klart, at beskyttelsen kan effektiviseres.

Figur 1: Oversigtskort over Holbæk Kommune

Dele af analyserne af skovrejsning og byudvikling viser, at udpegningerne har haft den ønskede effekt. I det der procentvist er kommet mere ny skov i "plusområderne" end i kommunen som helhed, har skovrejsningsplanlægningen overordnet virket. Denne udvikling illustrerer, at virkemidlerne

tilknyttet "plusområderne" har fungeret, hvilket vil sige, at incitamenterne i form af støtte reelt har påvirket lokaliseringen af ny skov. Byudviklingsanalysen tager udgangspunkt i de to forhenværende kommuner, hvor placeringen af kommunernes vækstcentre i forhold til natur- og

landskabsværdierne er forskellige (figurer 2 og 3). Vores analyse i Gl. Holbæk Kommune viser, at der tages hensyn til natur- og landskabsinteresser ved lokalisering af byudviklingsområder. Primdahl og Kristensen (2003) har i en analyse af tre byer påvist samme resultat og dermed, at overordnet kontinuerlig planlægning kan have en afgørende betydning for landskabets fysiske udvikling.

Fremtidig konflikt

Modsat har analyserne også vist, at ikke alle udpegninger har haft den ønskede effekt. I Gl. Tornved Kommune, er lokaliseringen af byudviklingsområderne sket på arealer med stor koncentration af natur og landskabsværdier. Dette skyldes, at byen er omgivet af natur- og landskabsværdier og derfor ikke har haft mulighed for alternative lokaliseringer. Heraf kan man videre udlede, at natur- og landskabsinteresserne respekteres, så længe der eksisterer bynære arealer uden stor koncentration af fredningsinteresser egnede til byudvikling. I fremtiden, når alternativerne er opbrugt, kan der opstå konflikter ved lokaliseringen af byudviklingsområder i forhold til beskyttelse af natur- og landskabsværdier. "Minusområderne" i skovplanlægningen har ligeledes ikke virket efter hensigten, da der procentvist er kommet mere ny skov i "minusområderne" end i "neutralområderne". Det oprindelige formål med skovrejsningsplanlægningen var at sikre alternative indtegningsmuligheder på marginaliserede landbrugsjorder. Formålet blev igennem 1990'erne ændret til også at omfatte bl.a. natur- og kulturhistoriske værdier, friluftsmuligheder (bynær skov) og grundvandsbeskyttelse (Skov- og Naturstyrelsen 2000). Dette giver en usikkerhed ved vores analysemetode, da de skiftende formål har medført ændringer i udpegningerne. Ændringerne er ikke indarbejdet i analysen, men illustrerer

GL. HOLBÆK KOMMUNE	A "Landområder af største fredningsinteresse"	B "Landområder af stor fredningsinteresse"	C "Det åbne land i øvrigt"	D Samlet areal
1 Bygninger i 1970	1414	550	1209	3173
2 Bygninger i 2004	1702	617	1433	3752
3 Areal uden by og sommerhuse i 1970 i ha	7214	2582	5108	14904
4 Areal uden by og sommerhuse i 2004 i ha	7093	2404	4674	14171
5 Bygninger pr ha i 1970	0,20	0,21	0,24	0,21
6 Bygninger pr ha i 2004	0,24	0,26	0,31	0,26
7 Ændring i procent af bygninger pr. ha.	22,4% ((A6-A5)*100/A5)	20,5% ((B6-B5)*100/B5)	29,5% ((C6-C5)*100/C5)	24,4% ((D6-D5)*100/D5)

Tabel 2: Udviklingen i bebyggelsen i det åbne land i forhold til 3-zonekortet for Gl. Holbæk Kommune.

GL. TORNVED KOMMUNE	A "Landområder af største fredningsinteresse"	B "Landområder af stor fredningsinteresse"	C "Det åbne land i øvrigt"	D Samlet areal
1 Bygninger i 1970	758	610	366	1734
2 Bygninger i 2004	837	683	424	1944
3 Areal uden by i 1970 i ha	5241	3257	1626	10124
4 Areal uden by i 2004 i ha	5158	3215	1625	9998
5 Bygninger pr ha i 1970	0,14	0,19	0,23	0,17
6 Bygninger pr ha i 2004	0,16	0,21	0,26	0,19
7 Ændring i procent af bygninger pr. ha.	12,2% ((A6-A5)*100/A5)	13,4% ((B6-B5)*100/B5)	15,9% ((C6-C5)*100/C5)	13,5% ((D6-D5)*100/D5)

Tabel 3: Udviklingen af bebyggelsen i det åbne land i forhold til 3-zonekortet for Gl. Tornved Kommune.

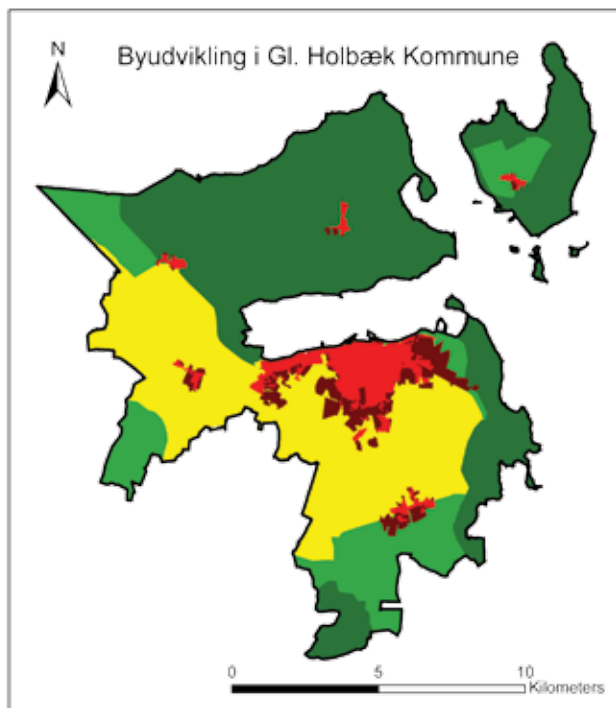
en mangel på kontinuitet i skovplanlægningen, som medfører, at den ønskede landskabsudvikling ikke ses. Kortanalysen viser samtidig ikke, om den nye skov er plantet eller selvgroet. Hermed kan "minusområdernes" manglende effekt skyldes manglende pleje af åbne naturarealer og ikke uvirksomme virkemidler direkte tilknyttet udpegningerne.

Landbrug nedprioriteres

Analysen af bebyggelsen i det åbne land viser ikke en tydelig differentiering i forhold natur- og landskabsværdier, da den procentvise udvikling i bygninger pr. ha er på samme niveau uanset udpegningskategori. Der er andre virkemidler, som har haft indflydelse på landskabsudviklingen eksempelvis skovloven og kystnærhedszonerne, der dækker store dele af henholdsvis Gl. Tornved og Gl. Holbæk kommuner. Det er ikke til at sige, hvordan bebyggelsen i det åbne land ville have været, hvis planudpegningerne ikke havde eksisteret.

Den væsentligste faktor for reguleringen af bebyggelsen i det åbne land er derfor efter vores mening Planlovens landzonebestemmelser, som har været gældende på tværs af planudpegningskategorierne. Landbrugsbyggeri er undtaget fra landzonebestemmelserne, og vi havde derfor forventet at se en større forskel på den procentmæssige tilvækst af bygninger imellem områder med og uden beskyttede natur- og landskabsværdier. Dette skyldes, at landbrugsinvesteringer formentlig vil være lokaliseret i områder uden natur- og landskabsområder, da disse områder er sammenfaldende med de bedste landbrugsjorder og udpegninger, hvor landbruget bliver prioriteret højere end natur- og landskabsværdier. I en kortanalyse er det ikke muligt at registrere typen af

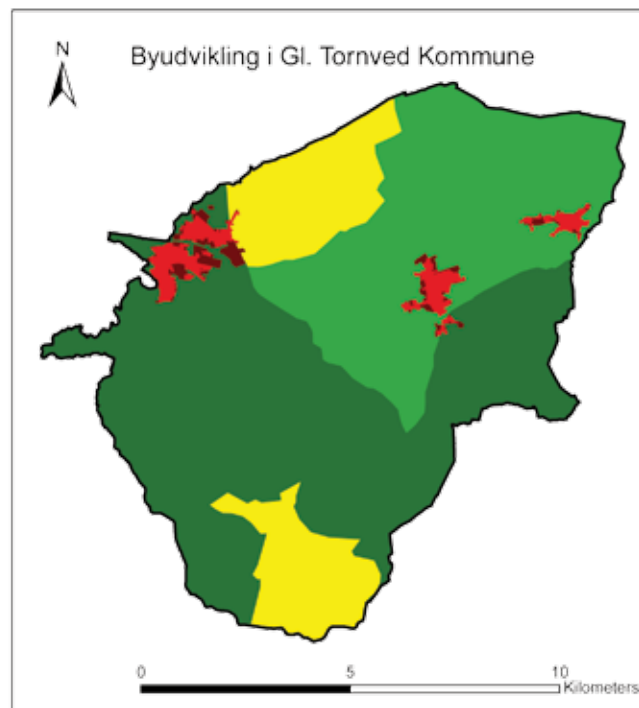
Figur 2: Byudvikling i Gl. Holbæk Kommune

Signaturforklaring

- By i Gl. Holbæk Kommune 1970
- By i Gl. Holbæk Kommune 2008
- Landområder af største fredningsinteresse
- Landområder af stor fredningsinteresse
- Det åbne land i øvrigt

Figur 3: Byudvikling i Gl. Tornved Kommune

Signaturforklaring

- By i Gl. Tornved Kommune 1970
- By i Gl. Tornved Kommune 2008
- Landområder af største fredningsinteresse
- Landområder af stor fredningsinteresse
- Det åbne land i øvrigt

Tabel 4: Skovrejsning i Holbæk Kommune. Udpeget areal er arealet uden for byer, sommerhusområder og eksisterende skov.

SKOVREJSNING	A "Plusområder"	B "Neutralområder"	C "Minusområder"	D I alt
1 Areal i ha	2431	31958	13105	47494
2 Ha ny skov 1994 – 2008	238,4	487,4	314,8	1040,6
3 Ny skov i % af samlet skovrejsning	22,9 % (A2/D2*100)	46,8 % (B2/D2*100)	30,2 % (C2/D2*100)	100,0 % (D2/D2*100)
4 Udpeget areal tilplantet i %	9,8 % (A2/A1*100)	1,5 % (B2/B1*100)	2,4 % (C2/C1*100)	2,2 % (D2/D1*100)

bebyggelsen, hvilket kan være en medvirkende årsag til, at det forventede resultat ikke ses.

Nye Rammer

Da vores resultater ikke viser den ønskede differentiering i forhold til natur- og landskabsværdier, og at Planloven formodes at have været den væsentligste faktor for regulering af bebyggelsen i det åbne land, vil det være oplagt at udbygge de allerede eksisterende landzonebestemmelser med en differentiering i forhold til varetagelsen af natur- og landskabsværdier, som bl.a. er foreslået af Primdahl og Agger (2006;2007).

Rammestyingsprincippet blev ændret ved Strukturreformen således at, kommunerne nu har ansvaret for planlægningen for natur- og landskabsværdier samt byudvikling, dog således at kommuneplanerne skal godkendes af miljøcentrene. Ligeledes giver Strukturreformen kom-

munerne mulighed for i langt højere grad at sammentænke by og landskab, samt arbejde i et mindre skalaniveau. Varetagelsen af værdierne vil fremover være afhængig af den enkelte kommunes prioriteringer. Det regionale og nationale perspektiv risikerer dermed at forsvinde, da næste generation af kommuneplaner ikke er underlagt regionalplaner, og da der ikke er klare statslige udmeldinger.

Kontinuitet

Sammenfattet viser vores resultater, at planudpegningerne har en effekt på landskabsudviklingen, når de rigtige virkemidler er tilknyttet, samt når planlægningen og administrationen er langtidsorienteret og kontinuerlig. I lyset af vores resultater og den gennemførte Strukturreform ville det være værd at overveje en revidering af planudpegningerne og deres virkemidler. Spørgsmålet er, om dette skal ske gennem et

nationalt virkemiddel som f.eks. lovgivning eller landsplandirektiver eller med kommunale initiativer, som kan sikre lokal forankring og ejerskab?

Artiklen bygger på rapporten "Planudpegninger i Holbæk Kommune", et studieprojekt under KU, Center for Skov og Landskab

Anne Lise Dall, stud. ved Center for Skov og Landskab, KU

Suzi Fuglsang Lynn-Pedersen, stud. ved Center for Skov og Landskab, KU

Jakob Blohm Poulsen, stud. ved Center for Skov og Landskab, KU

Jørgen Primdahl, Professor ved Center for Skov og Landskab, KU

Litteratur

Holbæk Kommune (2008):

Hovedstruktur - Holbæk Kommuneplan 2007-2018. Vedtaget af Holbæk Byråd i d. 21/4 2008 og offentliggjort d. 7/5 2008.

Primdahl, J. & P. Agger (2006):

Forskellige slags landzoner – forslag til et bedre grundlag for fremtidens planlægning, Byplan Nr. 5, 2006, pp.196-199.

Primdahl, J. & P. Agger (2007):

Forskellige slags landzoner – svar til Arne Post, Byplan Nr. 4, 2007, pp.151.

Skov- og Naturstyrelsen (2000):

Evalueringsrapport af den gennemførte skovrejsning 1989-1999. Udgivet af Skov- og Naturstyrelsen, Miljø- og energiministeriet

KLIMATISK MANGFOLDIGHED I BYEN

Ny forskning på DTU viser, at der er en dynamisk sammenhæng mellem byens liv og det lokale mikroklima.

Af Jakob Strømmand-Andersen

Vi har brug for at tænke nyt og få "klimaet" tilbage i byrummet. De seneste år har været drevet af et fokus på det visuelle og æstetiske byrum. Se bare mange af pladserne i Ørestaden og ved metrostationerne – vindblæste, sterile og uden liv. Vi bør spørge os selv, hvordan vi får aktivitet, livskvalitet og mangfoldigheden tilbage i designet af byrummet.

For de fleste mennesker skaber ordet "byrum" en erindring med billeder af tyngde og fasthed. Men erfaring viser, at opfattelsen af byrummet er dynamisk over tid. Opfattelsen skifter enten som følge af bevægelse gennem rummet eller på grund af skiftende klimatiske komfortforhold. Det

er den dynamiske kvalitet i form af bevægelse, sekvens, aktivitet, der stimulerer vore sanser både de visuelle, termiske og akustiske. Men alt for sjældent indgår disse kvaliteter i designet af byrummet.

Vi kender alle følelsen af, at der altid er modvind på cykelstien – hvad enten vi cykler den ene eller den anden vej - eller busstoppestedet hvor det altid regner. Men vi kender også alle den hemmelige krog i parken, gården eller på pladsen, hvor der er sol, læ og en behagelig temperatur. Eksempler på, at klimaet stimulerer vore sanser, og den måde vi bruger og erindrer byen på. En forståelse og vurdering af sanseindtrykkene

(komforten) er således nødvendig, da det har en stor virkning på udviklingen af byer og byrum. Ved at kende og "styre" kilder til ubehag vil vi kunne gøre det mere attraktivt at bo og færdes i byen.

Mikroklima – den ubekendte faktor

Vellykkede byrum tiltrækker et stort antal mennesker, som igen tiltrækker virksomheder, arbejdstagere, beboere - området bliver attraktivt og økonomisk rentabelt. Men hvad definerer et godt byrum?

Der findes mange gode eksempler på velfungerende byrum. Kendetegnene er, at de ofte har et defineret og integreret samspil mellem rummets

Arbejdsområde omkring vindtunnelen.
Foto: Jakob Strømmand-Andersen

Vindtunnelens testsektion med opsætning af flow visualisering.
Foto: Jakob Strømmand-Andersen

Erosionstest af bymiljø i vindtunnelen (Axeltorv, KBH).
Illustration: Jakob Strømmand-Andersen

form, aktivitet og klima. Form i relation til arkitektur og indretning, aktivitet, i form af funktionel diversitet, kulturelle tilbud og rekreative områder. Og klima, i forbindelse med muligheder og begrænsninger i forhold til lys, skygge, sol og vind. Hvor samspillet mellem form og aktivitet længe har været et studeret og dokumenteret område¹, er effekten af det lokale mikroklima i relation til byens liv derimod stadigvæk et forholdsvis overset og understuderet område.

Der er dog foretaget en hel del forskning med specielt fokus på temperatursvingninger gennem byer, den såkaldte "urban heat island" effekt. Undersøgelser viser ikke bare, at temperaturen er højst i bymidten og reduceres mere eller mindre koncentrisk ud mod forstæderne, men også at der er temperaturforskelle internt og lokalt i byen. Variationerne er særlig udtalte i nærheden af pladser og parker, hvor temperaturen i visse tilfælde reduceres med op til 3°C. alene på grund af vegetationen².

I teorien kan vi forvente større mangfoldighed, når man ser endnu tættere på byens form. Nogle byrum kan blive udsat for direkte sollys en stor del af dagen, mens andre ligger i skygge eller er overdækkede. For at illustrere betydningen af sollys vil en variation på ca. 70 W/m² i horisontal solstråling ændre lufttemperaturen med 1°C³. I det danske klima er det ikke unormalt, at solstrålingen i et byrum kan variere med op til 1.000 W/m², svarende til en temperaturændring på 14°C.

Første skridt i forståelsen af mikroklimaet er, at studere og simulere måden det fungerer på, og

hvordan det påvirker os. Fysiologisk, har mennesket udviklet sig til at opfatte forandringer, især i det visuelle (syns) miljø, men også gennem lydlig (høre), taktile (føle) og olfaktoriske (lugte) sanser. Den indgroede erfaring er forbundet med psykologiske opfattelser af sikkerhed, komfort og velvære - og omvendt - fare, spænding og ubehag. Udover fysiske klimatologiske parametre har individuelle faktorer som aktivitetsniveau og påklædning også indflydelse på oplevelsen af byrummet.

- *Det visuelle klima*

Lys- og synspåvirkninger som f.eks. blænding, kontraster, farvegenkendelighed, dagslys forhold mv. - det som vi opfatter med vores øjne.

- *Det akustiske klima*

Lyd- og støjpåvirkninger som f.eks. trafikstøj - det som vi kan høre med vores ører.

- *Det atmosfæriske klima*

Lugt-, duft- og forureningspåvirkninger som f.eks. pollen, fugt, kvælstoffer, partikler mv. det som påvirker luftvejssystemet gennem vores næse.

- *Det termiske klima*

Temperaturpåvirkninger som f.eks. solstråling, vindhastighed og luftfugtighed - det vil sige alle de påvirkninger, som vi opfatter ved hjælp af vores hud og termoreceptorer.

Det samme byrum kan således have en bred vifte af klimatiske forhold, som har relation til ople-

velsen af byrummet. De centrale spørgsmål er, hvad der er arten og omfanget af denne mangfoldighed, og hvordan samspillet er til byrummets form og aktivitet?

Forskningsprojekt

I dag er den mest anvendte metode til at forstå, registrere og kortlægge byrum på, empirisk og subjektiv. De empiriske optællinger af f.eks. menneskeflow er umiddelbart lette at aflæse, men til gengæld svære at afkode. Hvorfor bevæger vi os som vi gør? Det er ofte en individuel og subjektiv vurdering, der er svær at oversætte, da den ligger implicit i personens kulturelle baggrund. Resultatet kan være en metode, der giver et varierende og sløret billede af byrummets faktuelle dynamiske kvalitet.

På Danmarks Tekniske Universitet (DTU.Byg) forskes der i øjeblikket i at opsætte en mere objektiv og målbar metode til at registrere mikroklimaets indflydelse på folks adfærd i byrummet. Forskningen er inddelt i tre faser:

- Den første fase af forskningen er rettet mod det urbane mikroklima med en særlig henvisning til dets mangfoldighed snarere end dets absolutte betingelser. Her indgår et integreret samarbejde med virksomheder med erfaringer i byrumsregistrering og design.
- Den anden fase kigger på, hvordan brugerne af byrummet reagerer på mikroklimaet, som de er udsat for gennem en kombination af empiriske forsøg og målinger.

Eksempel på kategori A – Bopa Plads, Østerbro.
Foto: Jakob Strømmand-Andersen

Eksempel på kategori B – Islands Brygge Sportspark, Islands Brygge.
Foto: Jakob Strømmand-Andersen

Eksempel på kategori C – Landskab ved "Kilen", Frederiksberg.
Foto: Jakob Strømmand-Andersen

Eksempel på kategori D – Parkeringsplads DTU, Kgs. Lyngby.
Foto: Jakob Strømmand-Andersen

Kategorisering af aktivitet i byrummet

A Ophold af længere varighed; rolig position; siddende eller liggende;
Terrasse; gadecafe eller restaurant; pool; amfiteater mv.

B Ophold af kort varighed; stående/siddende i kortvarig periode;
Offentlige parker; legepladser; indkøbsstrøg mv.

C Aktivt ophold; magelig og normal gang; slentre; spadsere;
Gangsti; indgangsparti; indkøbsgade mv.

D Gennemgang; objektiv gang; rask eller hurtig gang;
Parkeringsplads; boulevard; fortov mv.

Vindmiljøet i byrummet bør udformes ud fra følgende komfortkriterier

	Acceptabelt	Ubehageligt
A	0,1 %	3 %
B	6 %	15 %
C	23 %	34 %
D	43 %	50 %

Kriterierne beskriver den maksimale sandsynlige overskridelse af en gennemsnitlig vind-hastighed på 5 m/s (18 km/h) svarende til en let brise.

- Den sidste fase i analysen er ikke blot at måle forskelle, men at få et indblik i fysikken for at forklare principperne for den mangfoldighed, som er blevet målt.

Det er i teorien muligt at forudsige komfort som en funktion af klimatiske parametre, f.eks. temperatur, lufthastighed og strålingsvarme og personlige variable, såsom beklædning og aktivitet. Fangers⁴ varmebalance model, der beskrives ved "Predicted Mean Vote" (PMV) og "Predicted Percentage of Dissatisfied" (PPD) sammenholder f.eks. aktivitetsniveauet, hvor varmt tøj man har på, lufttemperaturen, middelstrålingstemperaturen og middellufthastigheden med brugertilfredshed. PPD er således et udtryk for en matematisk model, der angiver den forventede procentvise andel af personer, der vil føle sig for kolde eller varme i et givent indeklima.

Men som før omtalt viser erfaring, at komfort er relateret til både fysiologiske og psykologiske fænomener. Det vil derfor være diskutabelt at opfatte byrumskomfort som et rent matematisk og objektive parameter. Det er således vigtigt, at projektet og metoden kombinerer teoretiske modeller og beregninger med efterfølgende sammenligning med folks opfattelse og adfærd. Derfor bygger forskningen også på et tæt samarbejde mellem forskellige fagkompetencer. (Ingeniører, Arkitekter, Planlæggere, Sociologer mv.)

Målet med projektet er at skabe spændende byrum, hvor vores sanser stimuleres i forhold til rummets design og funktion. Slutresultatet af forskningsprojektet skal således bidrage til en mere

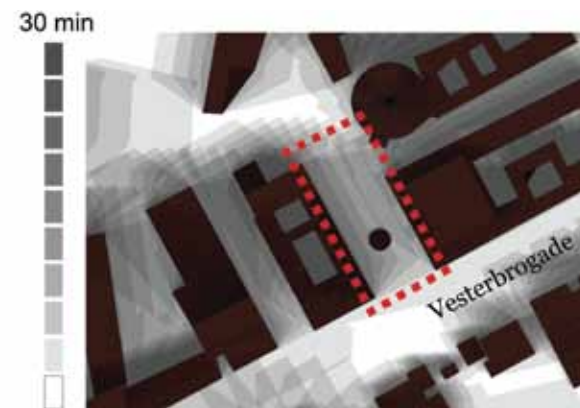
kvantificerbar (objektiv) forståelse og analyse af byrumsmiljøet og dets fysiologiske og psykologiske effekt på mennesker.

Det målbare byrum

Indledende resultater viser, at det er muligt at udføre simuleringer af mikroklima, der kan fungere som spilleregler for designet af nye byrum. Det er f.eks. muligt at kvantificere og kategorisere, hvornår vindmiljøet vil forekomme ubehageligt i forhold til den aktuelle aktivitet⁵. Aktiviteten kategoriseres i fire niveauer, der ud fra et fysiologisk hierarki beskriver byrummets funktion.

Hvis kategorierne sammenholdes med f.eks. de ovenstående analyser af Axeltorv, kan det konkluderes, at pladsens funktioner ikke er optimale i forhold til vindmiljøet. Caféområdet langs Scala har f.eks. et vindmiljø, der kan kategoriseres som niveau C eller D. Dvs. et komfortmiljø der ikke indbyder til længerevarende ophold, men til gengæld vil være klimatiske ideelt til parkeringsareal. Konsekvensen er, at en stor del af året vil cafégæsterne på pladsen været generet af turbulens og høje vindhastigheder. Det kan dog afhjælpes eller helt undgås. F.eks. via etablering af den rette beplantning eller læskærme.

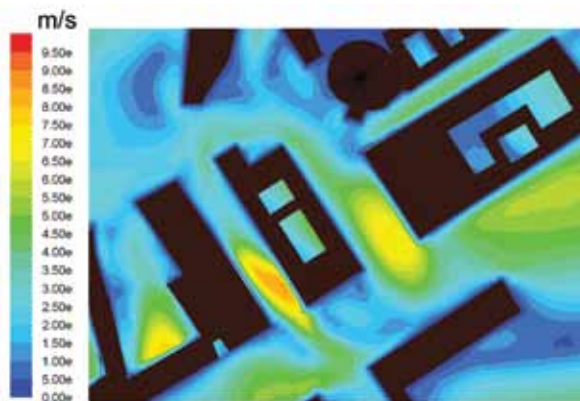
Studier fra Norge har konstateret, at med den rette planlægning af mikroklimaet kan komforten optimeres og udendørs sæson forlænges med op til seks uger i løbet af de mere kritiske perioder i foråret og efteråret⁶. Det betyder, at elementer som; beskyttelse mod vinden, maksimering af soleksponering, minimering af skyggedannelser, anvendelse af varmeabsorberende og varmereflek-

Skyggeanalyse på Axeltorv, KBH (skyggetimer d. 1. april kl. 08-17, 30 min interval). Note: Axeltorv er markeret med rødt. Illustration: Jakob Strømmand-Andersen

Simulering af direkte og diffuse solstråling på Axeltorv, KBH (Wh, daglige gennemsnitsværdier) Illustration: Jakob Strømmand-Andersen

Vindanalyse (CFD simulering) af vestenvind på Axeltorv, KBH (m/s). Illustration: Jakob Strømmand-Andersen

terende materialer, mv. ikke alene kan have en positiv effekt på brugernes komfort, men også på caféejernes pengepung.

Kategoriseringen kan udover en vurdering af eksisterende byrum anvendes i designet af nye byområder og byrum. Det vil f.eks. være muligt for kommuner at opstille krav til udemiljøet i lokalplanen ligesom bygherre nu stiller krav til indeklimaklasser i byggeprogrammet. Der vil således være en målbar indikator for, hvordan byrummet løbende performer.

Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at kategorierne skal anvendes med en vis intelligens. Det giver f.eks. ingen mening at søge en kategori A for ethvert byrum i byen. Byen danner i modsætning til bygninger rum for en større mangfoldighed og diversitet af aktiviteter. Som eksempel kan peges på byrummet langs Islands Brygge, der anvendes til en bred vifte af forskellige aktiviteter med dertil forskellige komfortbehov: Der svømmes, solbades, skateboardes og jogges i et virvar.

Konklusionen er, at der er en begrænset værdi i at opnå eller definere et "optimalt" komfortniveau i byrummet. Vigtigere for at opnå et velfungerende byrum er, at byrummet vurderes i forhold til den klimatiske mangfoldighed, både rumligt og dynamisk. Her kan tekniske analyser af mikroklimaet være en målbar designindikator for udviklingen af byrummet. Målet er at skabe flere klimatiske

nuancer i byrummet og give os mulighed for at vælge mere præcist når vi designer byrum i forhold til klima, aktivitet og brugernes ønsker.

Det har ikke været muligt at offentliggøre eksakte resultater fra forskningsprojektet, da de forventes publiceret i teknisk videnskabelige journaler. En løbende opdatering vil bl.a. finde sted på DTU hjemmeside: www.cesdyn.byg.dtu.dk.

Ph.D. projekt

"Integreret energidesign i masterplanning"

Civilingeniør Jakob Strømmand-Andersen forsker i udformningen af fremtidige master- og bydelsplaner og deres påvirkninger på byens energiforbrug og mikroklimatiske betingelser. Parametrene er; naturens, byens og landskabets struktur, geometri og indbyrdes forhold samt muligheder og begrænsninger i forhold til lys, skygge, sol og vind.

Ph.D.projektet er sponsoreret af Henning Larsen Architects, Forsknings- og Innovationsstyrelsen og Realdania Fonden

Jakob Strømmand-Andersen

Cand. Polyt, Erhvervs Ph.D. Stipendiat

DTU Byg, Institut for Byggeri og Anlæg

HENNING LARSEN ARCHITECTS A/S

Litteratur:

- [1] Gehl, J. 2003 Livet mellem husene, udeaktiviteter og udemiljøer, Arkitektens Forlag, København
- [2] Samtamouris, M. 2001 Energy and Climate in the Urban Environment, London: James & James
- [3] Szokolay, S. V. 1980 Environmental Science Handbook for Architects and Builders, Lancaster: The Construction Press
- [4] Fanger, P.O. 1970 Thermal Comfort: McGraw-Hill, New York
- [5] Holger Koss, H. 2006, "On differences and similarities of applied wind comfort criteria", Journal of Wind Engineering and Industrial Aerodynamics, vol. 94, no. 11, pp. 781-797.
- [6] B. Culjat, R. Erskine. 1988, Climate-responsive social space: a Scandinavian perspective, in: J. Mänty, N. Pressman (Eds.), Cities Designed for Winter, Building Book Ltd., Helsinki
- [7] Nikolopoulou, M. & Lykoudis, S. 2006, "Thermal comfort in outdoor urban spaces: Analysis across different European countries", Building and Environment, vol. 41, no. 11, pp. 1455-1470.
- [8] Nikolopoulou, M. & Steemers, K. 2003, "Thermal comfort and psychological adaptation as a guide for designing urban spaces", Energy and Buildings, vol. 35, no. 1, pp. 95-101.
- [9] Walton, D., Dravitzki, V. & Donn, M. 2007, "The relative influence of wind, sunlight and temperature on user comfort in urban outdoor spaces", Building and Environment, vol. 42, no. 9, pp. 3166-3175.
- [10] Mayer, H., Höpfe P. 1986, "Thermal Comfort of Man in Different Urban Environments", Theoretical and Applied Climatology, Vol. 38, pp. 43-49

MAHOTAS

Mange huse bliver stående og forfalder før de bliver bygget færdig. Vinduer blokeres af forhåndenværende plademateriale eller mures til. Mursten og cementsten får mørke fugtpletter, og zinkpladerne på taget holdes på plads af cementsten. Foto: Silje Erøy Sollien

ET BOLIGOMRÅDE I MAPUTO UNDER TRANSFORMATION

Et tværfagligt forskningsprojekt har udført studier af forstaden i Maputo, som er hovedstaden i Mozambique. Kortlægningen af forstadens udvikling bringes i denne artikel inden en senere udstilling herom etableres.

Af Silje Erøy Sollien og Jørgen Eskemose Andersen

By- og boligudvikling i Tropisk Afrika

Urbaniseringen i Tropisk Afrika er eksplosiv og op til 40 % af befolkningen bor nu i byer. Der er store regionale forskelle, men tendensen er klar og om få år vil over 50 % af befolkningerne i tropisk Afrika bo i byer. Lagos i Nigeria og Johannesburg i Sydafrika er de største byer med over 10 mio. indbyggere. Dernæst er de fleste hovedstæder på mellem 1 og 3 mio. indbyggere, mens det store flertal af byer ligger mellem 500.000 og 1,5 mio. indbyggere.

De fleste afrikanske byer er grundlagt af deres kolonisatorer, og byerne bærer stadig præg af denne koloniale fortid nu ca. 50 år efter uafhængigheden i de tidligere engelske og franske besiddelser. Englænderne anlagde byer med administrative og kommercielle centre adskilt fra boligområderne, som var planlagt efter 'garden city' idealerne. Franskmandene udviklede byer med boulevarder og akser som pejlemærker for magtens huse. Handel og service byggedes som

særlige markedshaller adskilt fra boligområderne. Generelt udvandrede få fra England og Frankrig for at slå sig ned i kolonierne.

Byudviklingen i de portugisiske kolonier adskiller sig afgørende fra dette mønster. Da mange portugisere emigrerede til kolonierne, rummede byerne også i større udstrækning boliger på en væsentlig mindre funktionsopdelt måde, således at byerne selv i dag opfattes som levende med et stort udbud af detailhandel og er attraktive at bevæge sig i, også som fodgænger. Denne forskel er imidlertid under erosion med nye store shoppingcentre i byernes udkant.

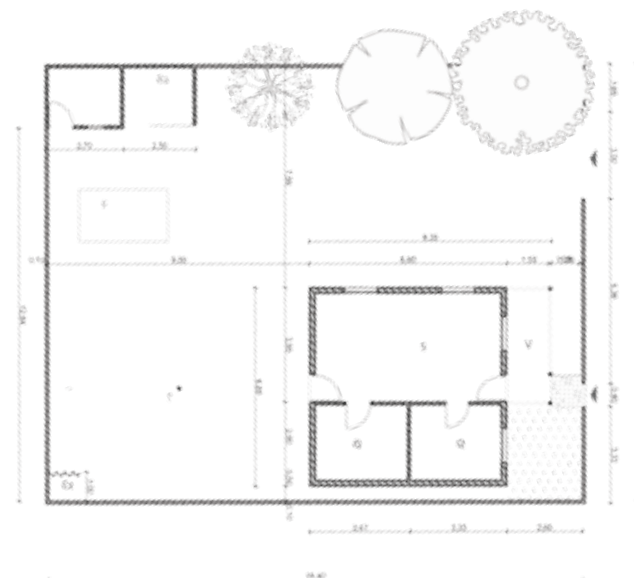
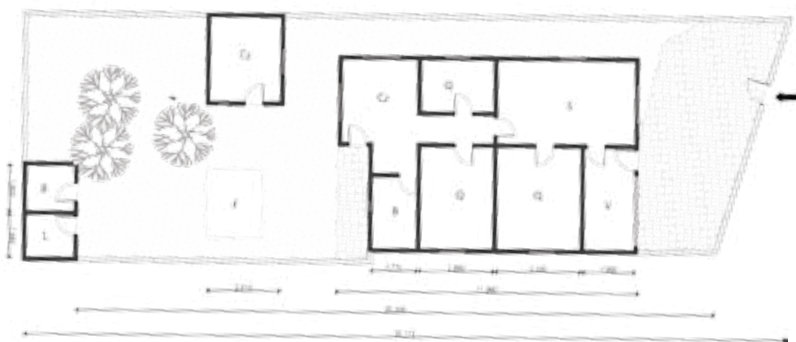
I alle kolonier var den afrikanske befolkning forment adgang til byen. Dog var der brug for deres arbejdskraft i lavstatusjobs, som de gik til hver dag fra deres boligområder i byernes umiddelbare periferi. Der eksisterede således allerede fra starten "2 byer" indenfor det samme geografiske område. Kolonistens by, planlagt og beboet af

kolonimagten, som de med militærisk disciplin administrerede som deres absolutte domæne. Den anden by var til den afrikanske arbejdskraft og blev af kolonimagten opfattet som midlertidig, og derfor måtte beboerne f.eks. ikke opføre boliger i permanente materialer. Dette betød at disse boligområder ofte fik karakter af slum.

Forstaden i Maputo

Begrebet forstad i en afrikansk kontekst klinger lidt besynderligt, og mange vil umiddelbart anvende betegnelsen slum for disse meget store boligområder. Der kommer meget få fremmede på besøg i byens fattige boligområder af den simple grund, at det generelt opfattes som "no go" områder. Denne opfattelse deler denne artikels forfattere ikke, ligesom vi også undgår at anvende netop begrebet slum, som vi mener stigmatiserer en befolkningsgruppe helt unødvendigt. Vi har igennem en årrække haft danske arkitektstuderende på studieophold i afrikanske storbyer, hvor de studerende i en del af opholdet bor hos lokale

Opmåling af to huse, ét som er vokset, blevet udvidet og forandret over tid, med køkken og bad både inde og ude, og ét som stadigvæk ikke er pudset, hvor man har prioriteret verandaen mod gaden, men uden vinduer i alle værelser. Illustrationer: Arkitektstuderende ved Eduardo Mondlane Universitet, Maputo

fattige familier i de store uformelle boligområder, som omkranser alle større byer i Afrika syd for Sahara. Sidste gang i Maputo i 2010 som en kommende udstilling på Kunstakademiets Arkitekt-skole vil vise studieresultater fra.

I Maputo, hovedstaden i Mozambique med 1,5 mio. indbyggere, bor 75% i forstæderne (kaldet Bairros) uden for den formelle koloniale by. Netop der hvor den markante by med sit grid af gader med skyggefulde akacietræer, modernistiske højhuse og portugisiske villaer, abruptt slutter, begynder et bælte med tæt uplanlagt bebyggelse. Det er her lige udenfor den "rigtige" by, at de "civiliserede" mozambikanere under kolonitiden fik lov til at bo. Dem, som fik arbejde for koloniadministrationen, var dem, som havde tillært sig et vist sæt af portugisiske kulturelle koder, som f.eks. at have et spisebord, gå med jakkesæt, og talte portugisisk. Assimileret kaldtes de. Her er en stor del af eliten i dagens Mozambique vokset op.

Udenfor dette bælte finder vi andre forstadsfortællinger. Uplanlagte områder, uden infrastruktur, hvor veje og stier bugter sig mellem de uofficielle grundgrænser. Områderne er i dag tæt-befolket, og i betragtning af at der var mere åben bebyggelse for 20 år siden, er byudviklingen sket hurtigt og ukoordineret. Områderne vil fortættes yderligere, og der vil opstå konflikter om adgang til byggejord. Social infrastruktur som skoler og sundhedsbyggeri samt åbne rekreative arealer vil få meget vanskelige etableringsvilkår.

Den planlagte forstad

Derefter kommer vi længere ud til den anden forstad, planlagt i 1980'erne, med et vinkelret grid som udvikler sig hastigt til at blive et parcelhuskvarter for middelklassen med idealer om det grønne, med frisk luft, sikkerhed og et liv de selv kan kontrollere bagved egen hæk eller bag en mur afsluttet med pigtråd. Nogle af grundene i området har havblik, og man kan ankomme fra byen

via strandvejen, hvor de rige bygger spejlglasforseglede kæmpevillaer, og ejendomsspekulanter er begyndt at bygge Californian style condominiums i gated communities designet efter tidsskrifternes drømmebilleder.

Endnu længere ude forekommer der netop i disse år et kapløb om jordopkøb af spekulanter i større skala. Men endnu mere karakteristisk ser mindre jordejere mulighed for at udstykke deres jord til potentielle nye beboere. Alt dette foregår uden statens indblanding. Netop denne problematik er essensen af det i det følgende beskrevne forskningsprojekt.

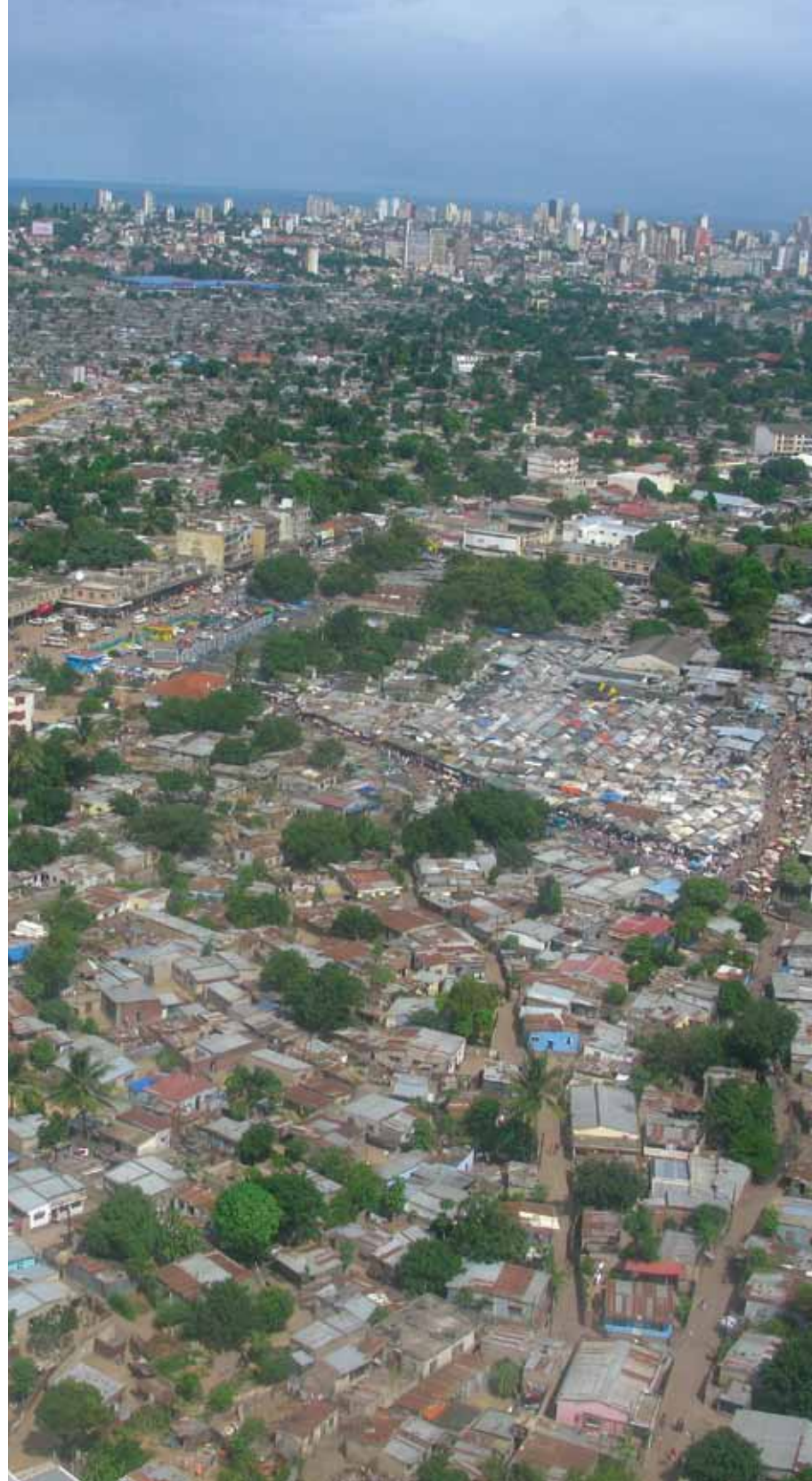
Byforskning – the case of Maputo

Maputo HomeSpace forskningsprojekt har opmålt, fotograferet og interviewet beboerne i 100 huse udvalgt i et 2 km bredt bælte der strækker sig fra den formelt byggede by, langs jernbanen og ud til hvor by bliver til land. Helt inde ved byen, ser vi,

hvordan den formelle by med en voksende overklasse presser på for at overtage jorden. Fattige beboere købes ud, og nye smarte villaer skyder op. Yderst mod Marraquene, i områderne Guava og Habel Jafar, stykkes jorden ud til parcelhuse som det skete i Mahotas i 1980'erne, men da myndighederne ikke har kapacitet til at drive processen, sker der en form for uformel byplanlægning, hvor lokale jordejere hyrer en landmåler til at udstykke sin jord. Byplanidealene hentes i gridstrukturen inde i byen, og jordkøberne er tilfredse med de lige gader og de rektangulære grunde med en byggelinje, hvor husene er trukket tilbage fra gaden. Området forekommer således officielt planlagt og giver derfor et indtryk af sikkerhed. Den kommende beboer har fået udstykket sin del af verden. Her kan drømmen om det gode liv leves ud. Efterfølgende kommer infrastrukturen, såsom vand, el og veje ad hoc i et tempo afhængigt af de nye beboernetværk og den finansielle kapacitet. Den sociale infrastruktur halter om muligt endnu mere bagefter, og ofte er der slet ikke afsat arealreserver til skoler, sundhed og rekreative arealer herunder sport.

Maputo HomeSpace er et treårigt forskningsprojekt udført som et samarbejde mellem arkitekter og planlæggere fra Danmark, Skotland og Mozambique samt antropologer fra Mozambique og Portugal. Idéskaber og koordinator for projektet, Paul Jenkins og Jørgen Eskemose Andersen, som begge har arbejdet i Maputo Kommune i perioden 1980-1987 med byudvikling, udstykkede i alt 12.000 grunde i Maputos periferi. Grundene var typisk på 12,5x25 m og blev tildelt af kommunens tekniske forvaltning til mindrebemidlede familier. Betalingen var symbolsk. Alle familier fik dokumentation på ejerskab.

*Maputo by spreder sig fra en tydelig planlagt historisk kerne smukt beplantet med akacie-træer og modernistiske højhuse, hvorefter der er kilometervis med uformelt planlagt bebyggelse og længere ude forstadsområder med overvejende middelklassebebyggelse.
Foto: Jørgen Eskemose Andersen*

Jernbanelinjen gennem bydelen Mavalane virker som adgangsvej til et meget tætbygget og labyrintisk marked og boligområde. Foto: Silje Erøy Sollien

Forstadstransformation

De grunde, som blev udstykket i Mahotas i firserne, danner i dag kernen i et område, hvor en klasse af akademikere og businessfolk flytter ind.

Der findes i dag eksempler på, at velstående folk køber 2-4 grunde for at opføre store villaer. Der er ingen kloakering, gadelys eller asfalterede veje i området, og det er folks individuelle investeringer i deres huse, indlæggelse af vand og el, som driver gentrificeringsprocessen. Efter at grundene blev udstykket i firserne, har der været minimal intervention i området fra det offentlige side, og bydelen er kun i begrænset omfang betjent med offentlige service såsom skoler og sundhedsfaciliteter. En del af de oprindeligt planlagte og udlagte friarealer, som eksempelvis mindre parker, er senere blevet udstykket i byggegrunde af lokale spekulanter. Det samme gælder for en del af de udlagte arealreserver til eksempelvis skolebyggeri. I dette område med de fine malede huse med parabolantener, bil i indkørslen, tjenestefolk og børn som køres i privatskole, bor også enlige kvinder i simple torumsboliger uden vinduer med

en lille grønsagshave som nødvendigt bidrag til deres overlevelse. Disse oprindelige beboere, som var målgruppen for projektet i 80'ernes store udstykninger, er under pres, og mange har allerede ladet sig lokke af en kortsigtet gevinst ved at sælge deres grund.

Uformel byudvikling

Bairro Hulene B er aldrig blevet planlagt. Området grænser op til Maputos losseplads og lider under en konstant luftforurening fra den evigt brændende losseplads. Mange boliger kan kun nås til fods, da mange veje og stier er ufremkommelige i bil. Her bor mange fattige, men også familier som har arbejde og ressourcer, der investeres i boligen og signalerer deres sociale formåen. Indlagt vand og septiktanke er en selvfølge for denne opkommende middelklasse, og da en partiboss højt oppe i regeringen har bygget et hus i udkanten af Hulene B, opfattes området som sikkert. Her er der ro og orden.

Få huse er dog færdiggjorte, og fremtræder uden puds, maling og ofte uden vinduer. Vand

hentes i 20 liters dunke ved den kommercielle vandpost. Der er gadehandel overalt fra små boder typisk ved indgangen til grundene, hvor der faldbyses dagligvarer. Trækul sælges overalt og anvendes til madlavning over åbne ildsteder, som medfører yderligere luftforurening.

Der er liv i de smalle stræder og gader ikke mindst af de mange børn. Hække af espinhosa (den lokale "liguster") og de mange store mangotræer giver kvarteret et grønt image. I modsætning til dette står de mange ufærdige huse, ofte med tilskoddede vinduer, sten på tagladerne og store mørke skjolder på betonstensfacaderne efter lang tids fugtpåvirkning.

Dog finder vi i Hulene B den smukkeste have i hele vores undersøgelse, hvor pryddplanter bliver passet med kærlig hånd, og beboeren har købt særligt højtstående mangotræer i Sydafrika, som dog ikke yder den skygge, som er altafgørende under Maputos brændende sol. Huset er efter Maputo standard nydeligt uden at være prangende. I samme område ved enden af den mest

snørklede vej kan man finde en paladslignende villa bag høje mure og en kæmpe gate med elektronisk åbning.

Konklusion

I faglitteraturen anvendes 'forstaden' som begreb sjældent, når man skal beskrive den afrikanske storby. Man snakker om peri-urbane områder, om den uformelle by, den uplanlagte by eller om slum. Et begreb som fik sin renæssance da FN i 2003 udgav en rapport med titlen "The Challenge of Slum". Vi mener derimod ikke, at Maputos peri-urbane områder er slum, men netop er forstad med de karakteristika, som vi kender fra vores del af verden. Få arbejdspladser, få institutioner, ringe kollektiv trafikbetjening, men også en ramme for familieliv i trygge omgivelser med stort individuelt præg.

Middelklasseværdier som man finder i et dansk parcelhuskvarter, med samtalekøkken, to toiletter, carport og friseret have, er de samme i Mozambique. Endnu opleves forstaden relativt inkluderende med rige og mindrebemidlede fami-

lier boende side om side. Og i denne fase af urban transformation ses det ofte, at den traditionelle afrikanske levevis indgår i drømmen om det gode forstadsliv. Ofte ses således madlavning på kul udenfor, mens det store flisebelagte køkken inde i huset kun anvendes i begrænset omfang. Endvidere er der ofte udvendigt toilet og bad, mens det indvendige badeværelse kun anvendes af husets eventuelle gæster.

Atomiserede forstæder, med ressourcestærke hhv. ressourcetsvage ghettoer, er en realitet i vores del af verden, men for en som besøger de planlagte boligområder i Maputo for første gang, er det bemærkelsesværdigt, hvordan forskellige socialgrupper bor side om side. Home Space forskningen kan dog allerede dokumentere, at der forekommer en voldsom transformation, som vil omkalde forstaden i Maputo. Vi vil givetvis se flere eksempler på egentlige velhavere ghettoer i form af "Gated Communities" som øer i forstaden.

Derudover vil de sidste rester af de oprindelige beboere forsvinde i en hård gentrificeringsproces.

En tendens vores forskning i andre afrikanske storbyer kan bekræfte herunder byer i Ghana, Tanzania og Sydafrika.

Forskningsprojektet Home Space er bevilget af det frie forskningsråd og løber i perioden 2009-2012. Projektet vil dokumentere sine forskningsresultater i form af en bogudgivelse i 2012. Endvidere vil der i perioden 1. oktober til 1. december 2010 være en udstilling på Kunstakademiets Arkitektskole af studieprojekter udført af danske arkitektstuderende i Maputo.

Silje Erøy Sollien, Arkitekt MAA, forskningsassistent på Home Space forskningsprojektet, fra januar 2011 Ph.d. stipendiat på et 3 årigt projekt om verdensarv, bygningsbevaring og byudvikling i Mozambique.

Jørgen Eskemose Andersen, lektor ved Kunstakademiets Arkitektskole, leder af Department of Human Settlements.

GREVE MIDTBY OG FORSTADEN

I artiklen forsøger vi at komme rundt om dele af diskussionen om forstaden med afsæt i de tanker og forslag, der fremkom i forbindelse med udformningen af programmet og gennemførelsen af konkurrencen om udviklingen af Greve Midtby, som Greve Kommune og Realdania udskrev sidste år.

Af Jens Kvorning og Søren Møller Christensen

Hvis vi interesserer os for, hvordan vi kan gøre byer mere bæredygtige og tilpasse dem til den postindustrielle dagsorden, så træder forstaden frem som den del af byen, der udgør den største udfordring vurderet ud fra en række af de gængse parametre. Forstaden er den mest ressourceforbrugende del af byen, når vi ser på transport og opvarmning, og den er med sin zoneinddelte struktur bundet til nogle dagliglivsrytmer, som er snævert relateret til det industrielle samfund.

Forstadens idealer

Lad os begynde med at se på fænomenet forstaden og de idealer forstaden er skabt af.

Forstaden var i 1800-tallets Paris og Wien byen udenfor - den by som rummede det, der ikke var plads til i den rigtige by. I København rummede bebyggelsen udenfor portene - og specielt udenfor Vesterport - også det, der ikke var plads til og heller ikke var helt ønskeligt inden i byen. Senere blev begrebet forbundet med den øvre middelklassens mulighed for at bosætte sig i villaer i attraktive og sunde landskabelige omgivelser, udenfor den tætte

by med reference til samtidens kritik af livsvilkårene i den overbefolkede by. Denne forståelse af forstaden, som stedet for det gode liv i den sunde bolig, blev det ledende billede i mellemkrigstiden og især da efterkrigstidens voldsomme byekspansion satte ind. Det baserede sig på erfaringer og tolkninger af den tætte by som overbefolket og usund, og det baserede sig på de store ideologiske manifesters billeder af den nye by – først og fremmest Ebenezer Howards havebymanifest og modernismens og CIAM's manifest om den rationelle bebyggelse og principperne for den moderne by.

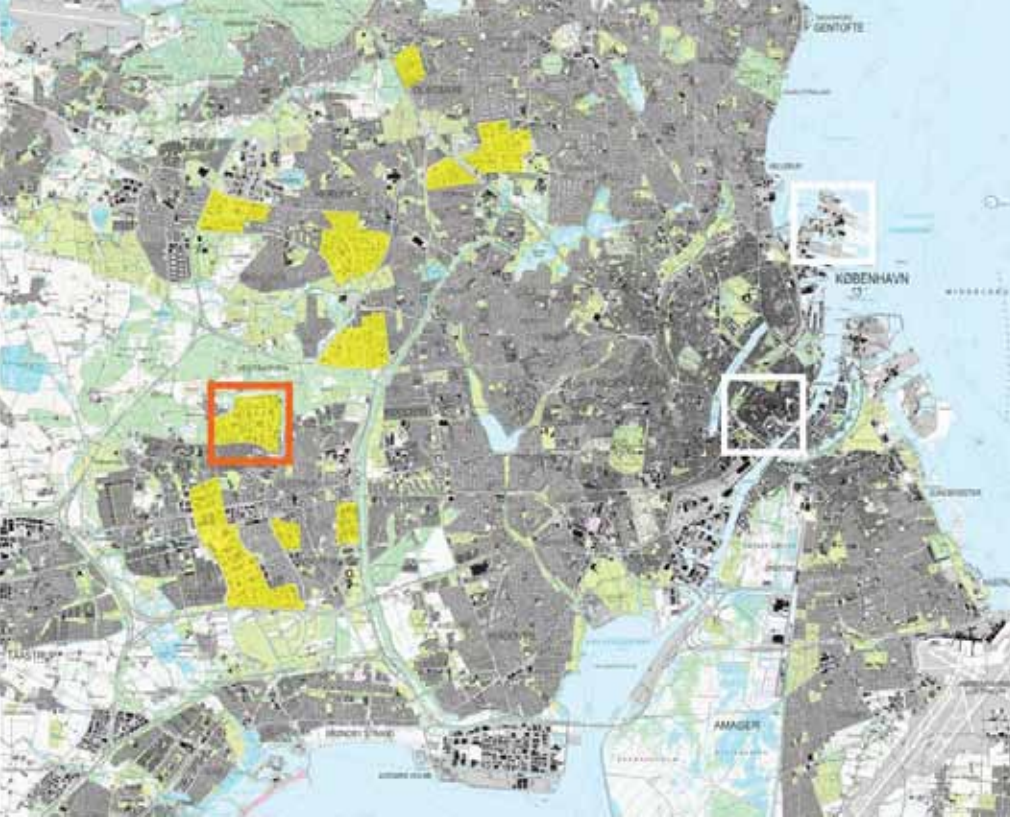
Senere kom nogle mindre manifestagtige anvisninger, der også rummede anvisninger på forstadens indretning, som blev fulgt i mange planer for udvidelse af den vestlige verdens byer.

Havebybevægelsen hævdede nødvendigheden af at gøre op med den store by og erstatte den med mindre overskuelige bydannelse, som havde tæt kontakt med det omkringliggende landskab. Internt skulle Havebyen være struktureret af store grønne træk, og centret skulle bestå af byhaver og

parker i stedet for pladser og torve – og så skulle den tilbyde alle sine indbyggere en havebolig.

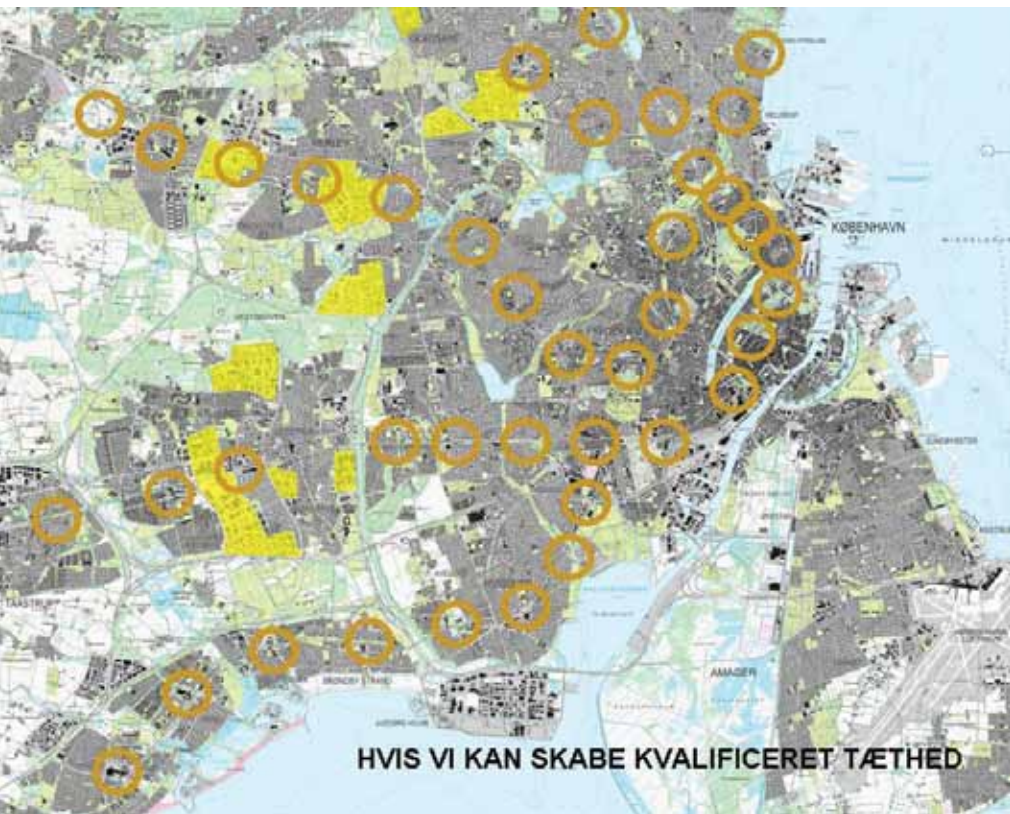
Der var også til havebymanifestet, og til de mange selskaber, som blev dannet til fremme af havebytænkningen rundt omkring i Europa, knyttet en moralsk dimension, der hævdede, at den tætte kontakt til landskabet og den individuelle bolig med have ville modvirke mange af storbyens problemer i form af alkoholisme, asocial opførsel og sygdomme. Samtidig med at havebytænkningen rummede tendenser i retning af moralisering, rummede den også et krav om udvidelse af planlægningsforståelsen, til ikke kun at dreje sig om det fysiske, men at kunne forstå og påvirke alle relevante samfundsmæssige processer og dermed se byen og byregionen som en helhed.

Modernismens byforestillinger, som de kom til udtryk i CIAM manifesterne, havde afsæt i et radikalt opgør med den klassiske by, som blev betragtet som usund, men også som undertrykkende i den forstand, at den fastholdt sine indbyggere i nogle kulturelle og sociale relationer, som forhindrede

Efterkrigstidens industriområder har en størrelse, som svarer til det historiske København eller hele Nordhavnsområdet og rummer dermed potentiale for at skabe selv bærende nye byområder, der afgørende vil kunne påvirke funktionsmåden i hele regionen.

Hvis industriområdernes potentiale kombineres med omdannelses- og fortætningspotentialerne i stationscentre og større institutionsområder vil der dannes et tæt net af nye fortætninger i forstadslandskabet, som kombineret med ny kollektiv infrastruktur vil få byregionen til at fungere på en afgørende anderledes og potentiale mere bæredygtig måde end tilfældet er i dag.

drede dem i at træde ind i maskinalderen. CIAM manifesterne advokerede for den åbne og grønne by, hvor hovedfunktionerne bolig, arbejde og rekreation var adskilt fra hinanden - for at give de optimale udviklingsvilkår for hver af funktionerne - og dernæst sammenbundet af et effektivt transportsystem. Modernismen rummede en stærk tro på, at der fandtes én rigtig løsning på byens indretning, og at denne løsning kunne nås, hvis man gik systematisk og videnskabeligt til opgaven.

Med afsæt i disse idealer, og den måde de blev opfattet på og fortolket hos de forskellige aktører, blev det vi sammenfattende kalder forstanden skabt i forskellige former i mellemkrigstiden og især efter anden verdenskrig. Det var ambitioner om at skabe et bedre liv for den enkelte familie, det var de sociale boligselskabers intention om at bygge den sunde arbejderbolig i det gode kvarter og det var politikernes ønske om at skabe velfærdssamfundet, der skabte forstaden – men med skiftende fokuseringer og idealer undervejs. Derfor er det, vi kalder forstaden også sammensat af forskellige tidsmanifeste og ikke en homogen struktur.

Den autoritære by

I hele efterkrigstiden blev det at flytte ud af de tætte bykvarterer og ud til forstaden opfattet som værende lig med at skabe et bedre liv og lig med social opstigning - og samfundet støttede denne bevægelse med statslån og skattefradrag og med

store infrastrukturinvesteringer. Indtil en gang i 1980'erne stod forstadsidealet næsten uanfægtet, men så kom kritikken, bl.a. eksemplificeret med Leif Thomsens: Den Autoritære By. Det var bl.a. den bundne livsrytme, der blev kritiseret – fra boligen til institutionen, til arbejde og så tilbage til institutionen, på indkøb og så hjem. Det var det, der blev opfattet som endimensionalitet og småborgerliggørelse, der blev kritiseret. Og det var det overforbrug af både transport og alle mulige typer af forbrugsgoder, der blev set som knyttet til parcelhuslivet. 80'erne kritikken havde både afsæt i nogle temaer omkring overforbrug, som havde været aktive siden velfærdsstaten for alvor satte sig igennem, den havde afsæt i ny miljøbevidsthed, og den havde afsæt i en vag forståelse af, at noget afgørende nyt var på vej efter oliekrisen. Omkring århundredeskiftet kom så den næste version af kritikken, der havde afsæt i en ny opmærksomhed om de store dagsordener: Klima og ressourcer, globalisering og bevægelsen mod det postindustrielle.

Overfor alle disse spørgsmål slår forstaden ud som den utilpassede del af byen. Forstaden er i kraft af sin lave tæthed og sin zonedelte struktur forbundet med et meget stort transportbehov og et stort ressourceforbrug til opvarmning. Forstaden fastholder i kraft af sin struktur industrisamfundets 8+8+8 dagliglivsrytme, som opfattes som inadækvat i den postindustrielle epoke. Og forstaden fastholder, i

kraft af sine segregeringer og opdelt struktur, nogle kulturelle former, som ikke er på linje med det, der fokuseres på, når den postindustrielle bys åbne innovationskulturer fremhæves som et afgørende kriterium for den succesfulde postindustrielle by.

Forstaden er altså forkert. Men forstaden er også populær.

Når SBI spørger om danskernes boligpræferencer, så svarer et meget stort flertal af børnefamilier, at de ønsker at bo i et parcelhus. Hvis man tolker lidt uvidenskabeligt på svarene, kunne man sige, at de ønsker at bo i havebyen og også i modernismens zonedelte by. Og det er meget svært fra svarene i disse undersøgelser at se nogen refleksion over, at 8+8+8 rytmen skulle være forkert. Og det er meget tydeligt, at bilen bliver betragtet som noget, der giver frihed og åbner for et moderne dagligliv.

Vi står altså i en situation, hvor vi som akademikere og forskere mener at kunne dokumentere, at forstaden i forhold til en række påtrængende samfundsmæssige problemer udgør et stort problem – og vi står overfor en forstadsbefolkning, som på baggrund af deres dagliglivserfaringer og idealer ikke kan se relevansen af vores påpegninger.

Hvad gør vi så?

På vej mod Greve midtby

Kan vi skråsikkert konstatere, at vi står overfor en

Forslag 1 lader grønne og relativt åbne byrum være det bærende i den nye struktur og foreslår, som konsekvens af denne strategi, en bebyggelse, der er mindre

omfattende, end den de to andre forslag opererer med og med et større fokus på publikumsorienterede aktiviteter end de to andre forslag. Fortætningen baserer sig i dette forslag på en eksponering af det liv, der leves i området ved at skabe forskellige, relativt uformelle byrum, hvor bylivet kan udfolde sig på en mængde forskellige måder. Det er altså en ny form for offentligt, men ganske afslappet forstadsliv, der her sættes på som svar på indholdet i et postindustrielt forstadscenter. Og det er de grønne elementer, der i forvejen findes i forstaden, der anvendes til at skabe en ny byarkitektur.

Forslaget er udarbejdet af SLA Arkitekter i samarbejde med Grontmij | Carl Bro og Dansk Bygningsvarv.

Forslag 2 lægger vægt på at skabe et tæt område med mere intime og overskuelige rum, end tilfældet er i dag. Denne strategi baseres for en stor del på nyt boligbyggeri indenfor centerområdet og en udpegning af tre steder, hvor forslagsstillerne mener, at der kan opnås et mere traditionelt byliv omkring offentlige funktioner. Selvom der er tale om moderne bygningstypologier, kan denne strategi siges at nærme sig den situation, man kender fra de mindre provinsbyer, hvor man kommer fra de åbne villaområder igennem kvarterer med små byhuse, inden man når frem til de mere offentlige centerfunktioner. Samtidig sætter dette forslag, på at skabe forbindelse til de omkringliggende boligområder. Dette gøres gennem den såkaldte 'Perimetersti', som skaber aktivitet, knyttet til promenade, løb og andre sportsfunktioner i overgangen mellem de eksisterende boligområder og det nye centers boligområder.

Forslaget er udarbejdet af Tegnestuen Vandkunsten og Metapos by- og landskabsdesign i samarbejde med Moe & Brødsgaard, Eduard Francois; Claus Bech-Danielsen, Statens Byggeforskningsinstitut og ICP.

Forslag 3 argumenterer for at koncentrere de funktioner, der kan generere byliv i et strøg, der forløber fra stationen og butikscntret, forbi svømmehallen til gymnasium og rådhus. Dette strøg dannes af en række afvekslende pladser og grønne rum. Der lægges vægt på, at pladsrummene opnår en høj grad af intimitet gennem begrænsede dimensioner og afvekslende indhold. Forslaget foreslår samtidig, at der gives plads for et nyt og større butikscnter, og at dette center kan kombineres med et stort sportsanlæg, således at der centralt i området skabes et meget aktivt sted, som vil henvende sig til forskellige aldersgrupper og vil kunne skabe liv i mange af døgnetimer.

Forslaget satser således på at støtte, fortætte og eksponere det byliv, der knytter sig til de offentlige funktioner, ved at koncentrere det og lade det være en del af et strøg, som hovedparten af bydelens beboere vil passere igennem på vej til stationen, til indkøb eller bare på en spadseretur.

Forslaget er udarbejdet af COBE, POLYFORM og Rambøll i samarbejde med Rambøll Management.

dobbeltmoralisk holdning, som optræder mange steder: Vi er alle enige om, at vi skal gøre noget ved klima og bæredygtighed, men vi vil ikke tage konsekvenserne. Eller står vi med en fejlanalyse af problematikken om forstaden. Eller er der andre handlemuligheder end massivt at gå efter forstadens åbne bebyggelser som problemet, og derfor noget der må elimineres?

Det var en undersøgelse af det sidste spørgsmål, der blev indledt med Grevekonkurrencen.

Bagved ligger en analyse af forstaden, der ser den som et bylandskab bestående af: De åbne bolig- områder, etageboligområderne, centerområderne, industriområderne og de store rekreative arealer. Områder, der nok er klart afgrænsede, men som også interagerer i kraft af den daglige brug. Hvis vi holder fast i, at vi må forsøge at gøre noget ved det faktum, at den lave tæthed producerer mange rejser i bil, så kan vi rette opmærksomheden mod de store parcelhusområder og sige: Her må fortættes. Men vi må så

også spørge os selv: Vil en fortætning af de store parcelhusområder have nogen effekt i forhold til at ændre på det store transportforbrug? Hvis vi tror, at vi i et overskueligt tidsrum kan fjerne parcelhusområderne og erstatte dem med en helt anden og meget tættere bebyggelse, vil det selvfølgelig have en effekt. Men hvis vi tænker fortætning af parcelhusområder som at fylde nogle nye huse ind mellem de eksisterende eller at bygge dem om til dobbelthuse, så er processen langsom og svaret vil være, at vi ikke vil

nå en tæthed, der påvirker brugen af egen bil. Men man kan også spørge: Kan vi ved at gøre noget ved de andre komponenter i forstadslandskabet få hele forstadslandskabet til at fungere anderledes og mere bæredygtigt?

Hvis parcelhusområderne er svære og langsomme at røre ved, må vi rette blikket mod andre dele af forstadslandskabet og undersøge, om vi kan identificere nogle dele, som med en kortere tidshorizont og større effekt kan påvirke forstadslandskabets funktionsmåde og tilpasning til de store, uafvendelige dagsordener.

Her dukker både centerområderne og industriområderne op som umiddelbart interessante, fordi de allerede kræver en omdannelse – og de store sportsområder lurer i horisonten med et tilsvarende krav om ajourføring.

Hvis vi fastholder forstadslandskabet som vores diskussionsramme, så vil vi, hvis vi kan give centerområderne og industriområderne et nyt indhold, en større tæthed og en attraktiv struktur og arkitektur få hele forstadslandskabet til at fungere på en ny måde. Hvis centerområderne tilbyder flere oplevelser og rummer flere funktioner og udfoldelsesmuligheder, så vil de få dagliglivet i de omkringliggende parcelhusområder til at reagere på denne situation.

Hvis vi kan skabe nye, tætte, sammensatte og oplevelsesrige bydele, der støtter mange forskellige gruppers livsformer og udfoldelser i de gamle industriområder, så vil vi kunne opbygge hele nye byafsnit med samme tyngde som købstæderne og dermed få bylandskabet til at fungere på en helt ny måde. Og hvis vi kan bruge sportsområderne til flere formål og give plads for flere udfoldelser og

livsformer end i dag, så vil de kunne få samme effekt på det samlede bylandskabs funktionsmåde. Hvis vi på et kort indikerer disse potentialer, så har vi pludseligt tegnet et kort over en ny ydre by, hvor parcelhusområderne ikke kun er isolerede bolig-enklaver, mellem utilgængelige industriområder, men nok boligenklaver, men enklaver der støtter sig til nye tætte områder, med centerkvaliteter, der kan få parcelhusområderne til at fungere anderledes: Muliggøre en anden dagliglivsrytme, muliggøre udviklingen af en stærkere cykel og gangkultur, skabe rum for mange flere livsformer og møder mellem forskellige livsformer indenfor et tilgængeligt område – og ikke mindst: Etablere tætheder, der gør en meget mere udviklet kollektiv trafikstruktur rentabel og attraktiv.

Konkurrencen

Grevekonkurrencen var et indledende forsøg på at undersøge denne problematik og gradvist udvikle et billede og en praksis for, hvorledes denne omdannelse af forstadslandskabet kan ske.

Der fremkom i Grevekonkurrencen tre interessante bud på dette spørgsmål.

Vandkunsten argumenterede for, at centrets kvaliteter og intensitet i stor udstrækning kan styrkes ved at tilføje flere boliger af en type som med udbytte kan ligge i en tæt struktur, og som samtidig kan danne intime strøg og forbindelser, der sammen med en åbning og udvikling af de traditionelle centerfunktioner vil gøre centerområdet langt mere attraktivt at færdes i og gå på opdagelse i.

SLA argumenterede med deres forslag for, at det realistisk drejer sig om at skærpe kvaliteten og udvikle diversiteten af de rum, der findes i centret,

og at det kan ske ved at arbejde med de grønne rum mere end meget urbane rumformer.

Polyform argumenterede for, at koncentrere centrets funktioner omkring nogle klare strøg og på den måde sikre, at der opstår en serie af intense byrum, som vil være attraktive for forskellige aldersgrupper og livsformer, og som vil kunne konkurrere med byrum i de tilgrænsende bydannelse og andre steder i regionen. (Helhedsplan for hver af de tre konkurrenceforslag)

Grevekonkurrencen kom altså med et vigtigt bud på mulighederne for at udvikle det typiske stationscenter i de større byregioner, men det er afgørende at et sådant initiativ ikke ses som noget isoleret. Det er kun ved at have blikket skarpt rettet mod hele forstadslandskabet og udnytte alle de ændringsmuligheder, der ligger i de nævnte områdetyper, at forstaden kan bringes til at fungere på en ny måde og dermed leve op til de store dagsordener og gøre vore byer konkurrencedygtige i en global sammenhæng og attraktive for dem, der bor der. Undsigelsen af fortætningsmulighederne i parcelhusområderne må ikke misforstås derhen, at man skal lade disse områder sejle i deres egen sø. Der er i høj grad brug for at støtte og guide små ændringer og forbedringer i parcelhusområderne for at opretholde deres attraktivitet – men bæredygtigheds- og fortætningsdimensionen, den løses ved at gå ind i de andre områdetyper.

Jens Kvorning, Professor, Kunstakademiets Arkitektskole

Søren Møller Christensen, Etnolog, Partner i Hausenberg

NY GUIDE

FRA GADEGENNEMBRUD OG PLANBEBYGGELSER TIL BYFORNYELSE OG TURISME SOM STRATEGI

Byplanlægning – et produkt af tiden er en ny guide til udvalgte eksempler på byplanlægning i Danmark fra 1945 til 2010. Guiden er et redskab for alle med interesse for dansk byplanlægning og er tænkt som inspiration til diskussion af planparadigmer, idealer og nutidens planer samt til studieture og yderligere læsning.

I tilknytning til guiden er der udviklet en række metodesheets, der viser, hvordan man kan se på byplanudviklingen med forskellige faglige briller. Materialet, der er udviklet i samarbejde med Dansk Arkitektur Center, formidler viden om byplanlægning. Målgruppen er primært gymnasieelever og universitetsstuderende på de første år.

Selve Byplanguiden indeholder i alt 27 eksempler på både vellykket og mindre vellykket planlægning fra hele landet. Eksemplerne er inddelt i fire perioder og er, ved hjælp af en tidslinje, sat i relation til andre tidstypiske forhold. Beskrivelserne er naturligvis præget af den tid, vi lever i, og de spørgsmål, der optager os i 2010. Hvert eksempel er rigt illustreret med kort, modeller og fotos. Det indledende kapitel giver et overblik over den danske planhistorie i efterkrigstiden, og det afsluttende kapitel indeholder en perspekti-

vering. En omfattende litteraturliste, både generelt og om de enkelte eksempler, giver mulighed for yderligere fordybelse.

Byplanlægning – et produkt af tiden er udgivet af Dansk Byplanlaboratorium og Geografforlaget med støtte fra Realdania. Bogen udkommer både på dansk og engelsk. Forfatterne er Ane Rottbøll Jørgensen, Andreas Hvidt, Ellen Højgaard Jensen og Marie Horskær Partoft. Arbejdet har desuden været fulgt af et advisoryboard, der har bidraget med input til de overordnede linjer og stået til rådighed for gennemlæsning af de enkelte eksempler.

Byplanlægning – et produkt af tiden kan købes gennem Geografforlaget.

Se også mere om projektet på Dansk Byplanlaboratoriums hjemmeside: www.byplanlab.dk

